

סדר ברכת החמה

ע"פ מנהג חב"ד

כפר-חב"ד

יום רביעי יד ניסן ערב חג פסח ה'תשס"ט

בעזהשי"ת

י"א לחודש ניסן ה'תשס"ט שנת הקהל

לרגל ההזדמנות הנדירה של "ברכת החמה", השנה ביום הרביעי י"ד לחודש ניסן, ערב חג הפסח ה'תשס"ט הננו מוציאים לאור קונטרס "ברכת החמה" ע"פ נוסח חב"ד הכולל:

א. מנהגי "ברכת החמה" כפי שנקבעו ע"י הרבי בשנת תשמ"א.

ב. נוסח הברכות והמזמורים.

ג. שיחת קודש של הרבי אודות גודל הענין של "ברכת החמה".

בתור הוספה - עיונים וביאורים במנהגים הנ"ל מאת הרב מרדכי שמואל שיחי' אשכנזי, רב אב"ד כפר חב"ד, ובעריכת הרב שלום דובער שיחי' אשכנזי.

ע"פ הנאמר: "וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה" יתן השי"ת בריאות איתנה ואריכות ימים ושנים טובות לכל תושבי כפר חב"ד שליט"א, אנשים, נשים וטף.

וכשם שזכינו לראות את השמש ביופיה, כן תחזינה עינינו לראות "מלך ביפיו" בהתגלות מלכנו משיחנו תיכף ומיד ממש ונזכה עוד בשנה זו לאכול מן הזבחים ומן הפסחים.

בברכת חג כשר ושמח

ועד כפר חב"ד

סדר ברכת החמה ע"פ מנהג חב"ד

(ע"פ שיחת שק"מ החודש ניסן פ' החודש ה'תשמ"א)

- א. ברכת החמה בשם ומלכות¹. ובנוסח עושה מעשה בבראשית².
- ב. זמנה³ לכתחילה עד סוף ג' שעות זמניות (שהוא סוף זמן קריאת שמע), ובדיעבד עד חצות⁴.
- ג. נוהגים לברכה אחר תפילת שחרית וברב עם.
- ד. קודם הברכה יאשר רגליו ויביט בחמה פעם אחת, וכשיתחיל לברך לא יראה בה כלל⁵.
- ה. הסדר⁶: הללוי' הללו את גו' (עד ולא יעבור)⁷, הברכה, למנצח גו' השמים מספרים, שיר למעלות אשא עיני, הללו אל-בקדשו, ת"ר הרואה חמה בתקופתה, למנצח בנגינות, עלינו, קי"י⁸. ויש מוסיפים ונהרא נהרא ופשטי'.
- ו. מנהגנו לברך גם ברכת שהחיינו ו"טוב שיוציא אדם את עצמו מידי ספק

1. ואף שרבינו הזקן לא הביאה בסדר ברה"נ שלו - הרי דין ברכת הקשת לא הביא אדה"ז שם (וראה לקו"ש ח"י ע' 200 בטעם הדבר), ומ"מ הי' מנהג כ"ק מו"ח אדמו"ר לברכה (ומעשה רב).
2. ע"פ מש"כ אדה"ז בסיודורו סדר ברה"נ פי"ג סט"ו (בנוגע לברכת הברק).
3. י"א שהברכה צ"ל בשעה שנתלית בא"י, וע"כ ישתנה זמן הברכה לפי המקומות, בכל מקום לפי ריחוקו מירושלים. אבל מסתימת לשון הרמב"ם (הל' ברכות פ"י הי"ח), טושו"ע או"ח (סרכ"ט ס"ב) וכל הפוסקים מוכח, שמברכין בבקר דיום ד' בכל מקום. ולא אישתמיט בשום מקום (וגם אבותינו לא ספרו לנו) שיהי' שינוי במן הברכה ממקום למקום. ומעשה רב - מנהג ישראל בכל המקומות.
4. וי"ל דוגמתו: ש"ק וכביו"ב - שהוא מפני שביום השביעי שבת וינפש - ע"פ אופק המקום בו נמצא אדה"ר - והציווי הוא שבכל מקום בעולם ישמרוהו ויהי ארב ויהי בוקר" ערב ובוקר דהמקום.
5. וראה רבינו הזקן בשו"ע שלו או"ח מהד"ת ס"א ס"ח. וראה לקו"ש חט"ז ע' 97 ואילך. חכ"ב ע' 232.
6. ראה מג"א או"ח סרכ"ט סק"ה. מלבושי יו"ט שם סק"ג. ובארוכה (וכן בנוגע לשאר הפרטים שבכאן) - בס' הדינים בברכת החמה. ולאחרונה נוספו (רוב) הדעות בזה בס' "ברכת החמה" (אה"ק תשמ"א).
7. כמ"ש רבינו הזקן בקידוש לבנה.
8. סדר זה יסודו בסדר רבינו הזקן בקידוש לבנה, בשינויים הבאים: הושטמו הפסוקים וכו' השייכים ללבנה: נוסף המזמור "השמיים מספרים" שמדבר על החמה, והובא מנהג זה בכמה ספרים. וראה סדור עם דא"ח (ופירושו המילות מהד"ב) ד"ה לשמש שם גו' והוא כחתן גו', מקצה השמים גו', תהלים יהל אור להצ"צ עה"פ: ובמקום "תנא דבי ר"י" בא "ת"ר הרואה חמה בתקופתה".
9. תהלים קמח (א-ו) תהלים יט, שם קכא, שם קנ, ברכות נט, ב. תהלים סז.
10. כמובן כשמברכים בעשרה.

ברכה וילבוש מלבוש חדש בענין שצריך לברך עליו שהחיינו בשעת הלבישה
 כו' או יקח פרי חדש ויניחנו לפניו בעת הברכה ויברך שהחיינו ויהא דעתו גם על
 המלבוש או על הפרי⁹.
 ז. מנהגנו שגם הנשים מברכות¹⁰ וברב עם.
 ח. צ"ל כפשוט אנשים בפ"ע ונשים בפ"ע.
 ט. נכון וטוב במאד לחנך קטנים וקטנות בברכה זו.
 י. מהנכון וטוב במאד (טוב כפול לשמים ולבריות) להפריש לצדקה¹¹ בסמיכות
 לאמירת סדר ברכת החמה.

9. ע"פ לשון אדה"ז בשו"ע שלו סת"ר ס"ו.

10. ראה ארחות חיים (החדש) סרנ"ט.

11. כדי שיהי' "חוט המשולש": אמירת פסוקים תושב"כ וענין בתושבע"פ - תורה, אמירת ברכה ועלינו
 (ובאה בסמיכות לתפילת שחרית) - עבודה, נתינת צדקה - גמ"ח. ונאמר (ישעי' א, כז), ציון במשפט (תורה
 - לקו"ת דברים א, סע"ב) תפדה ושבי' בצדקה", - המקרבת את הגאולה (שאז יהי' צאת השמש בגבורתו
 שופטים ה, לא. וראה תניא פכ"ו). מתאים לסיום וחותרם "עלינו"

סדר ברכת החמה

הַלְלוּ־הוּא הַלְלוּ אֶת יי מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְרוֹמִים:
הַלְלוּהוּ כָּל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ
שָׁמַשׁ וַיְרַח הַלְלוּהוּ כָּל פּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי
הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמַיִם: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם
יי כִּי הוּא צְדָה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לְעֵד לְעוֹלָם חָק נָתַן
וְלֹא יַעֲבוֹר:

יאשר רגליו ויביט בחמה פעם אחת קודם הברכה וכשיתחיל לברך לא יראה בה כלל:

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
עֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְּרִאשִׁית:

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
שֶׁחַיֵּינוּ וְקִיּמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזִמְן הַזֶּה:

לְמַנְצַח־ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מִסְפָּרִים כְּבוֹד אֵל
וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הַתְּרַקִּיעַ: יוֹם לְיוֹם וַיַּבֵּעַ אִמְרָ וּלְיִלָּה
לְלַיְלָה יַחֲוֶה דַעַת: אֵין אִמְרָ וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע
קוֹלָם: בְּכָל הָאָרֶץ יֵצֵא קוֹם וּבִקְצֵה תֵּבֵל מְלִיָּהֶם
לְשִׁמְשׁ שָׁם אֵהֵל בָּהֶם: וְהוּא כִּחְתָּן יֵצֵא מִחֻפְתּוֹ יִשְׁיֵשׁ
כְּגִבּוֹר לְרוּץ אֶרֶח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצֵאוֹ וְתִקּוּפְתּוֹ
עַל קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מִחֻפְתּוֹ: תּוֹרַת יי תְּמִימָה
מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ עֵדוּת יי נְאֻמָּנָה מִחֻפִּימַת פֶּתִי: פְּקוּדֵי
יי יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמְחֵי לֵב מְצוֹת יי בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם:
יִרְאֵת יי טְהוֹרָה עוֹמְדַת לְעֵד מְשֻׁפְּטֵי יי אִמַּת צְדָקוֹ
יַחֲדוֹ: הִנְחֻמָּדִים מְזֻהָב וּמְפִז רַב וּמְתוּקִים מְדִבֶּשׁ
וְנֹפֶת צוּפִים: גַּם עֲבָדְךָ נְזַהֵר בָּהֶם בְּשִׁמְרָם עֵקֶב רַב:
שְׂגִיאוֹת מִי יִבִּין מִנְּסֻתְרוֹת נִקְנִי: גַּם מְזִידִים חָשׂךְ
עֲבָדְךָ אֵל יִמְשְׁלוּ בִי אִזּוֹ אֵיתָם וְנִקִּיתִי מִפֶּשַׁע רַב: יְהִי
לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ יי צוּרֵי וְגֹאֲלֵי:

שיר³ לַמַּעְלוֹת, אֲשָׁא עֵינַי אֶל הַהָרִים, מֵאֵין יָבוֹא עֲזָרִי: עֲזָרִי
 מֵעַם יְיָ, עֲשֵׂה נִשְׁמִים וְאַרְצִי: אֵל יִתֵּן לַמּוֹט רִגְלֶךָ, אֵל יָנוּם שִׁמְרֶךָ: הֲנִה
 לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן, שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְיָ שִׁמְרֶךָ, יְיָ צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם
 הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יִכְבֶּה, וַיְרַח בְּלִילָהּ: יְיָ יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל רָע, יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ:
 יְיָ יִשְׁמֹר צֵאתֶךָ וּבּוֹאֶךָ, מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

הַלְלוּיָהּ⁴, הַלְלוּ אֵל בְּקֹדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בְּרַקִּיעַ עֲזוֹ: הַלְלוּהוּ בְּגִבּוֹרֹתָיו
 הַלְלוּהוּ בְּרַב גְּדֻלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתִקְעַ שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנִבְל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ
 בְּתֶף וּמְחֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב: הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ
 בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כָּל הַנְּשָׁמָה תְהִלֵּל יְהוָה הַלְלוּיָהּ:

תָּנוּ רַבָּנָן⁵: הָרוּאָה חֲמָה בְּתַקּוּפָתָהּ, אוֹמֵר בְּרוּךְ
 עוֹשֵׂה בְּרֵאשִׁית. וְאֵימַת הוּי? אָמַר אַבִּי: כָּל כ"ח
 שָׁנִין, וְהֵדֵר מַחְזוֹר, וְנִפְלָה תְּקוּפַת נִסָּן בְּשַׁבָּתָאִי,
 בְּאוֹרְתָא דְתַלְתָּ, נִגְהִי אַרְבַּע:

לַמַּנְצַח⁶ בְּנִגְיַת מְזֻמּוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יַחַנְנוּ וּיְבָרְכֵנוּ יְאֵר פְּנֵינוּ אֶתְנוּ
 סָלָה: לְדַעַת בְּאַרְצֵי דְרַבְּךָ בְּכָל-גּוֹיִם יִשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים
 בָּלָם: יִשְׁמְחוּ וּיְרַנְּנוּ לְאֲמִים כִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וּלְאֲמִים בְּאַרְצֵי תְּנַחֵם
 סָלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים בָּלָם: אַרְצֵי נְתִנָּה יְבוֹלָה יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים
 אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וַיִּירָאוּ אֶתְּוֹ כָּל אֲפִסֵי אַרְצֵי:

3. תהילים קכא.

4. שם קנ.

5. ברכות נט, ב.

6. תהילים טז.

עֲלֵינוּ לְשִׁבַּח לְאֲדוֹן הַכֹּל, לְתַת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית, שְׁלֹא עֲשֵׂנוּ
 כְּגוֹיֵי הָאָרְצוֹת, וְלֹא שָׁמְנוּ כְּמִשְׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה, שְׁלֹא שָׁם חָלַקְנוּ
 פָּהֶם, וְגוֹרְלָנוּ כְּכֹל הַמוֹנֵם, שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְהֶבֶל וְלָרִיק. וְאַנְחָנוּ
 כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לְפָנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים, הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא. שֶׁהוּא נוֹטֵה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אֶרֶץ, וּמוֹשֵׁב יְקָרוֹ בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל,
 וְשֹׁכֵנֵת עִזּוֹ בְּגִבְהֵי מְרוֹמִים. הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד, אָמֵת מְלַכְנוּ,
 אָפֶס זִוְלָתוֹ, כְּפֶתוּב בְּתוֹרָתוֹ: וַיְדַעְתִּי הַיּוֹם וְהֵשִׁבַת אֵל לְבָבִי, כִּי יי
 הוּא הָאֱלֹהִים, בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת, אֵין עוֹד:

וְעַל כֵּן נִקְוָה לָךְ יי אֱלֹהֵינוּ, לְרֵאוֹת מְהֵרָה בְּתַפְאֵרַת עֲזֶךָ,
 לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים מִן הָאָרֶץ, וְהֵאֱלִילִים כְּרוֹת יִכְרַתוּן, לְתַקֵּן עוֹלָם
 בְּמַלְכוּת שִׁדִּי, וְכָל בְּנֵי בְשָׂר יִקְרְאוּ בְּשִׁמְךָ, לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי
 אֶרֶץ. יִפְירוּ וַיְדַעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל, כִּי לָךְ תִּכְרַע כָּל בְּרָךְ, תִּשְׁבַּע כָּל
 לְשׁוֹן. לְפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ יִכְרַעוּ וַיִּפְלוּ, וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יִקְרִי יִתְנוּ. וַיִּקְבְּלוּ
 כָּלֵם עֲלֵיהֶם אֶת עוֹל מַלְכוּתֶךָ, וְתִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם
 וָעֵד. כִּי הַמַּלְכוּת שְׁלֶךָ הִיא, וְלְעוֹלָמֵי עַד תִּמְלֹךְ בְּכָבוֹד, כְּפֶתוּב
 בְּתוֹרָתֶךָ: יי מֶלֶךְ לְעוֹלָם וָעֵד: וְנֵאמַר: וְהָיָה יי לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ,
 בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה יי אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד:

7. דברים ד, לט.

8. שמות טו, יח.

9. זכרי' יד, ט.

קדיש יתום

יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. ⁽¹²⁸⁾ בְּעֵלְמָא דִּי בְּרָא פְּרַעוּתָהּ. וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתָהּ.
וַיִּצְמַח פְּרָקְנָהּ. וַיִּקְרַב מִשְׁיַחָהּ. ⁽¹²⁹⁾ בְּחַיִּיכוּן וּבְיוֹמֵיכוּן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל,
בְּעֵגְלָא וּבְזִמּוֹן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן. ⁽¹³⁰⁾ יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעָלַם וּלְעֵלְמֵי
עֵלְמֵיָא יִתְבָּרַךְ. וַיִּשְׁתַּבַּח. וַיִּתְפָּאֵר. וַיִּתְרוֹמֵם. וַיִּתְנַשֵּׂא. וַיִּתְהַדָּר. וַיִּתְעַלֶּה.
וַיִּתְהַלֵּל שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. לְעֵלְא מִן כָּל בְּרַכְתָּא. שִׁירְתָּא. תְּשַׁבְּחָתָא
וְנַחְמָתָא. דְאִמְרִין בְּעֵלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן. ⁽¹³¹⁾

יְהֵא שְׁלֵמָא רַבָּא מִן שְׁמֵיָא. וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן.
עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ. וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְאִמְרוּ אָמֵן.

שיחת יום ד' פ' מצורע, ד' ניסן לאחרי "ברכת החמה", ה'תשמ"א

ובמצוות — שגם אז, שכּינתא שריא, כפי שאדמו"ר הזקן אומר בתניא⁵.

ועל אַחת כמה וכמה כאשר ההתאספות קשורה עם עשיית מצווה, ועשיית מצוה בציבור⁶, ויותר מכך (מאשר סתם ציבור) — „ברב עם (שאיז) הדרת מלך”⁷.

ובפרט עוד, כאשר עשיית המצות היא באופן שמביא (מיד) לעוד מצוה ועוד מצוה, כמו בנדון דידו: את ברכת החמה בציבור מקשרים עם ענין של תפילה בציבור⁸, וגם עם תורה בציבור⁹ — הענינים תושב"כ ותושבע"פ¹⁰ שאמרו עכשיו.

ג. על אַחת כמה וכמה שמקשרים זאת גם עם נתינת הצדקה [כפי שהציעו, שבסמיכות לברכת החמה יתנו צדקה — נוסף על נתינת הצדקה לפני התפילה, „אני בצדק אחזה פני”¹¹ — וודאי קיימו זאת ויקיימו זאת לאחר מכן עוד הפעם¹²],

שאיז — על ידי זה שישנם כל שלשת הקוין של תורה, עבודה וגמילות חסדים — נעשה „העולם עומד”¹³, והעולם קיים¹³.

[צוה לנגן ניגון אדמו"ר הזקן (בבא הרביעית פעם אחת). ניגון שמח"ת לאביו ז"ל. אח"כ צוה להעמיד שליח ציבור להסדר ה„ברכת החמה”.

אחרי אמירת כל סדר ברכת החמה*
[אמר:

א. בשעה שיהודים מתאספים יחד — ובפרט לאחרי שמתאספים כל הסוגים: „האנשים והנשים והטף”¹ — הנה זה עצמו שמחה גדולה ביותר. וכידוע הסיפור מאדמו"ר הזקן² אודות גודל השמחה והנחת רוח שנעשה למעלה מכך שיהודים ביחד.

ובפרט לאחרי שמתאספים „מנין” (עשרה מישראל), ששם מתווסף הענין של כל בי עשרה שכּינתא שריא³ ובמילא השמחה גדולה עוד יותר.

ועל אַחת כמה וכמה כאשר מתאספים יחד כמה עשירות מישראל, כן ירבו — ששם מתווספת הוספה בהשראת השכינה⁴, ובמילא — גם בהשמחה.

ב. כל הנ"ל הוא אפילו כאשר העשרה (או העשירות) שמתאספים יחדיו הינם, מצד איזו סיבה שתהי, אינם מחוייבים אז בלימוד התורה, ובמילא „אינם מדברים דברי תורה”, הם אינם עוסקים בתורה

(1) לשון הכתוב וילך לא, יב (לענין הקהל) — והרי השנה היא שנת הקהל. וראה לקמן בפנים.
(2) קובץ מכתבים שבסו"ס תהלים (קה"ת) ע' 199.
(3) סנהדרין לט, א.

(4) להעיר מדעת ריה"ג (ברכות מט, ב במשנה) לפי רוב הקהל הם מברכים. וגם לרעיק"ל דנתוסף בהשראת השכינה (להעיר מחילוקי דרגות בת"ת (עד עשרה) — אבות פיג מ"ו. ברכות ו, א), אלא שאי"ז גורם שינוי בנוסח הברכה, כמבואר במק"א.

(5) אגה"ק סכ"ג (קלו, ב).

(6) ראה אגה"ק שם (קלה, סע"ב): ע"י עסק התורה והמצווה בעשרה דוקא.

(7) משלי יד, כח. וראה אנציקלופדי תלמודית בערכו. וע"ד החסידות — אוה"ת בראשית פ, א.

(8) הו לפניו — תפילת שחרית בצבור, והו לאח"ז — תפילת עלינו.

(9) ראה אבות שם: עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרוי ביניהם. לעיל הערה 4.

(10) מזמורי תהלים בסדר ברכת החמה, וית"ד הרואה חמה בתקופתה" (ברכות נט, ב) — ראה ההערה בתחילת השיחה.

(11) טושי"ע אי"ח ואדה"ז סו"ס צב (מב"ב י, א).

(12) נתינה ג' פעמים.

(13) אבות פ"א מ"ב. שם בסוף הפרק.

תולדות פרץ" הם עוד יותר²⁴ מאשר ה"תולדות מלא" של אלה²⁵ תולדות השמים והארץ בהבראם".

שברוחניות²⁶ נפעל הענין של "העולם עומד" באופן של "תולדות פרץ" מלא" מיד עכשיו (ע"י מעשינו ועבודתינו)²⁷; וזה גם ממחר, שיהיה "מיד הן נגאליו"²⁸ כפשוטו, שאזי יראו בגלוי ובגשמיזם את ה"אלה תולדות פרץ" – "שיבוא בן פרץ"²⁹, דוד מלכא משיחא, "וישי הוליד את דוד"³⁰.

ה. וזה מוסיף גם את הכח והעידוד, וביתר שאת וביתר עז, בהעבודה בזמן הגלות – שעוברים בשמחה³¹ ("דורכטאנצען") את הרגעים האחרונים של החושך כפול ומכופל של הגלות, שעוד בהיותנו במעמד ומצב של חושך כפול ומכופל, "החושך יכסה ארץ וערפל"³² – הנה, "ולכל בני ישראל היה אור במושבותם"³³, כאשר הם נמצאים עדיין ב"מצרים", במיצר הגלות³⁴.

ועל ידי זה שפועלים "העולם קיים" כאן למטה – הקיום של עולם של עולם כפשוטו – מביא זאת גם לידי קיום בכל העולמות, מן הקצה אל הקצה¹⁴; כמבואר בקבלה וחסידות¹⁵ שהקיום של כל סדר ההשתלשלות תלוי בתורה עבודה וגמ"ח שיהודי עושה כאן למטה,

ועאכו"כ כאשר התורה עבודה וגמ"ח נעשים על ידי רבים, ועל ידי ציבור, ו"ברב עם" באופן של הקהל¹⁶ גו' האנשים והנשים והטה"ף – נעשה עמידת העולם וקיום העולם ביתר שאת ויתר עז¹⁷.

ד. ועל ידי "מעשינו ועבודתינו"¹⁸ עכשיו ב"העולם עומד", והעולם קיים", על ידי ג' הקיון של תורה עבודה וגמ"ח,

נפעלת¹⁹ השלימות של "העולם עומד" והעולם קיים", שתה"י בביאת משיח צדקנו²⁰ – "עלה²¹ הפורץ לפנייהם"²² – שאזי יהיה עמידת וקיום "ואלה תולדות פרץ", תולדות מלא כתיב²³,

וכידוע שה"תולדות מלא" של "ואלה

24 וי"ל – עד שלא בערך, שהרי בינתיים היו מ"ת משכו ומקדש, ירידת הגלויות ועוד.
25 בראשית ב, ד. ב"ר שם.
26 ובפרט בעולם האצילות – ראה אגה"ק סיג, שם ס"ב. ובכ"מ שהוא ע"ד שמונח בתיבה כו' (ד"ה פור נתו תרמ"ב. ועיין הגהה שני' בתניא פ"מ. ד"ה ארדה נא תרנ"ח).
27 ראה ד"ה על ג' דברים השי"ת, שע"י העבודה בג' קוין דתורה עבודה וגמ"ח העולם עומד, שנשלמה הכוונה דבריאת העולם.
28 ל' הרמב"ם הל' תשובה פי"ז ה"ה.
29 ל' הבי"ר שם.
30 סיום וחותרם ואלה תולדות פרץ.
31 שליומות ויתר שאת ועז (בעבדו את ה' ב) שמחה.
32 ישע"י ס, ב.
33 בא"י, כג.
34 דכל המלכותי נק' ע"ש מצרים ע"ש שהם מצירות לישראל (ב"ר פט"ז, ד).

14 ראה תניא ספ"ג.
15 ראה תניא קו"א ד"ה דוד זמירות (קס, א ואילך). ובכ"מ.
16 שנעשה קהל, ויתירה מזו – קהל אחד.
17 ראה לקוטי לוי יצחק לתניא ע' כג, לו.
18 תניא רפ"ז.
19 וכמרז"ל (ברכות ה, א) כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל עם הציבור כו' כאילו פדאני לי ולבני מבין אוהעי.
20 ראה רשימות הצי"ץ לתהלים (ע"פ פדה בשלום נפשי – ריש ע' רח) מענין פדיון . . שהם ג' שמות . . נמשכים ע"י תורה עבודה וגמ"ח. ולהעיר מאוה"ת דברים ע' לב שהטעם לזה שציון במשפט (דוקא) תפדה הוא לפי ש"המשפט הוא דוקא בשלשה . . הדינו תגי'".
21 מיכה ב, יג. ב"ר פפ"ה, יד וברש"י שם. אגדת בראשית ספס"ג.
22 הפורץ בעולם עצמו.
23 ב"ר פ"ב, ה, רות ד, יח.

בה מרשית שנה ועד אחרית שנה³⁹, ארץ ישראל לגבולותיה,

ובכניאת משיח צדקנו — „עלה הפורץ לפניהם” — יתוסף עוד יותר שלימות ב„שלימות הארץ” (שישנה עד אז) — ועד „רצוב ה' את גבולך”⁴⁰ בנוגע לכל ארץ ישראל,

ובפרט בנוגע לירושלים עיר קדשנו, ש„פרוזות תשב ירושלים”⁴¹, וכז' במהרה בימינו ממש. (צוה לנגן „פרוזות תשב”).

ז. ברכת החמה היא הרי כל פעם ביום הרביעי בשבוע — כפי שעכשיו אמרו⁴² ולמדו „תנו רבנן הרואה חמה בתקופתה”⁴³ (בהמשך לברכת החמה) — היום אשר „נתלו המאורות”⁴⁴, ה„שני המאורות”⁴⁵, מתחיל מה„מאור הגדול”⁴⁶, החמה.

מבואר בכ”מ⁴⁷, שהענין של „נתלו המאורות” של יום הרביעי, הוא בקשר לדברי המשנה „בתולה נשאת ליום הרביעי”, שהוא מרמז על הנישואין, כביכול, בין הקביה עם „בתולת ישראל”:

ללא הבט על זה שביום הרביעי היה

ויהודים עומדים מוכנים „ביד רמה”³⁵ להציאה, עם כל החוזק וההתעלות, עם „גאון יעקב” („שטאלצקייט”) של יהדות, הנראית לעין כל — על ידי ההוספה בלימוד התורה ובקיום מצוותיה בהידור;

ועל ידי כל זה — שעוד בהיותנו בזמן הגלות ישנה „שלימות התורה” — השלימות בלימוד התורה וקיום המצות, ויש זאת לכל אחד מהיהודים ולכל היהודים — „שלימות העם”, עד השלימות שכל היהודים, „האנשים והנשים והטף”, הינם באופן של „הקהל”, קהל אחד

— שזהו הרי מסוגל במיוחד (שעת הכושר) בשנה זו, שהיא הנה שנת הקהל

הנה כל זה עוד יותר מזרז את ה„אחישנה”³⁶ של הגאולה האמיתית והשלימה.

ובפרט שהענינים יפעלו בשנה (כמו כל שנת הקהל) של „מוצאי שביעית”, ש„במוצאי שביעית בן דוד בא”³⁷, ובחודש ניסן, שבניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל³⁸

הרי כל הוספה בהענינים הנ”ל בזמן זה, מוסיף ביתר שאת ויתר עז בה„אחישנה” גופא.

ו. ואין ענין יוצא מידי פשוטו — שתהיה ביאת משיח צדקנו בקרוב ממש, באופן של „אחישנה” ממש,

על ידי זה שביחד עם „שלימות התורה” ו„שלימות העם”, מחזיקים ב„שלימות הארץ”, „ארץ גוי תמיד עיני ה' אלקיך

(39) עקב יא, יב.
 (40) שופטים יט, ח. ספרי ורש”י עה”פ. ועוד.
 וראה ד”ה אל תצר לאדהאמ”צ.
 (41) זכרי’ ב, ח.
 (42) ראה ההערה בתחילת השיחה.
 (43) ברכות נט, ב.
 (44) חגיגה יב, א. פרש”י בראשית א, יד.
 (45) בראשית א, טז.
 (46) אוה”ת יחזי שסא, ב (מתולעת יעקב). ועוד.
 (47) ריש כתובות.
 (48) חולין ס, ב. פרש”י בראשית שם, ועוד.
 (49) ראה סוכה כט, א. ב”ר פו, ג. וראה אוה”ת

(35) בשלח יד, ח.
 (36) סנהדרין צה, א.
 (37) שם צז, א.
 (38) ר”ה יא, א. וכן סתם בשמ”א פט”ו, י”א.

ח. ועניו הנ"ל של „בתולה נשאת ליום הרביעי” (שאפילו בהעלם העולם⁵⁸, ואפילו בחושך הגלות הזה, נמצאים יהודים במצד של „בתולת ישראל”, שמכירים ומכריזים ש„ה' אחד ושמו אחד”) –

מתבטא במיוחד בענין זה של ברכת החמה, שאומרים כאשר „הרואה חמה בתקופתה”:

הענין של „הרואה חמה בתקופתה” מדגיש את ה„שטורעם” ותוקף שישנו בחמה ושמש, שכל עמי הארץ מחשיבים את התוקף של השמש – המקיפה ומסתובבת סביב עצמה באופן של „לא ישבותו”⁵⁹ – כענין של טבע ועולם:

ועד”ז מה שהחיות (וקיום) של הצומח (– ובמילא גם) של חי ומדבר ואפילו יהודים (המבחר של מין המדבר) שצריכים להגיע לאכילה ושת”י – תלוי במאור הגדול, על ידי החמימות („חמה”) של השמש⁶⁰ – הם חושבים, שזהו ח”ו ענין בפני עצמו (שאינו קשור עם הקב”ה) –

אומרים, שכאשר יהודי „רואה חמה בתקופתה” רואה הוא בזה –

כתורת הבעש”ט הידועה⁶¹, שמכל דבר שיהודי רואה צריכים לקחת הוראה בעבודת ה’ –

(הללוי⁶² הללו את ה’ מן השמים . . הללוהו שמש) דמה שהחמה היא „בתקופתה”, הוא מאחר והחק נתן ולא יעבור” – זהו מצד שהקב”ה נתן אותה וכ„חק”.

מיעוט הירח⁴⁸ – שזה מראה על המיעוט והירידה של היהודים שדומים ללבנה⁴⁹ [ה„מאור הקטן”, „מי יקום יעקב כי קטן הוא”⁵⁰, ומדוד הוא הקטן⁵¹,

וירידה מאיגרא רמה – מהמקום בו היתה הנשמה במצב של „עמדת לפניו”⁵² (לפני הקב”ה), לבירא עמיקתא – בעולם הזה התחתון שאין תחתיו למטה ממנו⁵³,

ובהירידה גופא – הירידה לאח”כ בחושך כפול ומכופל של הגלות בכלל, והארירות של הגלות זה האחרון בפרט –

הנה אעפ”כ, ללא הבט על גודל הירידה, נמצאים יהודים במעמד ומצב של „בתולת ישראל”, ולא, ח”ו, „בעולונו אדונים זולתו”⁵⁴. ואדרבה, יהודים מוכנים עוד בהיותם בזמן הגלות (כפי שסיימו קודם⁴² והכריזו בסדר ברכת החמה) ל„והי”⁵⁵ ה’ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי ה’ אחד ושמו אחד.”

יותר מכך: יהודים יודעים, שכל הירידה של יום הרביעי, היא (ירידה צורך עלי”) כדי שיבוא ויהיה „בתולה נשאת ליום הרביעי” – בנוסף לאירוסין⁵⁶ שהם היו במתן תורה, יהיו נישואין⁵⁶ – „בתולה נשאת ליום הרביעי” – שיהיה יחוד שמשא וסיהרא, שיהודים שדומים ללבנה הינם מקבלים אורם בשלימות מה„מאור הגדול” – הקב”ה („שמש ומגן ה’ אלקים”⁵⁷).

בראשית (ד, ב ואלר). ובכ”מ.

(50) עמוס ו, ב. ה. חולין שם.

(51) ש”א יז, יד. חולין שם.

(52) מ”א יז, א, יח, טו. מ”ב ג, יד. ה, טז. וראה

ת”א ס”פ וישב. ובכ”מ.

(53) תניא פל”י.

(54) ישע”י כו, יג.

(55) זכרי”ד, ט. מפסחים נ, א.

(56) שמיר” ספטי”ו.

(57) תהלים פד, יב.

(58) ראה פסחים שם.

(59) נזח ת, כב.

(60) כמש”נ (ברכה לג, יד) ומגד תבואות

שמש.

(61) כתר שם טוב הוספות סי’ קכח”ט. וש”נ.

(62) תהלים קמח, א”ר – שאומרים (ע”פ מנהג

ישראל שתורה הוא) קודם ברכת החמה.

רביעי" הקשור עם תקופת ניסן [דבניסן עתידין ליגאל³⁸] ביום ד' ניסן, שביום זה אומרים את הנשיא של ראובן –

ויש לומר, שהקשר ביניהם הוא;

השם „ראובן“ הוא על שם (שלאה אמרה) – „ראה ה' בעניי כי אתה יאהבני אישי⁶⁸“. הרמז והפירוש הפנימי בזה הוא: בשעה שהקביה רואה שהיהודים נמצאים „בעניי“, בעוני הגלות הזה

– יש בודאי בחסד השם הרחבה בעניינים גשמיים, אבל בעניינים רוחניים זהו „עניי“, מאחר ו„גלינו מארצנו“ וחרב בית מקדשנו –

דוקא אז נעשה „כי עתה יאהבני אישי“.

בשעה שהנהגה של היהודים למטה (במצב של „עניי“) היא באופן שכאשר „רואה חמה בתקופתה אומר ברוך עושה מעשה בראשית“ – שלא הבט על כך שהענין של „חמה בתקופתה“ נותן מקום לטעות שזהו ענין של טבע בתוקפו, אבל יהודי אומר „ברוך עושה מעשה בראשית“

זה מגלה ש„עתה (דוקא) יאהבני אישי“ – מתגלית האהבה של הקביה („אישי“ של „בתולת ישראל“) ליהודים, עד לאופן של „בתולה נשאת ליום הרביעי“, שמביא לכך ש„יילד“ (יתגלה שהוא) „ילד“, ועוד ילד וכן הלאה.

שכל יהודי אחד („יעדער איינצעלנער אידי“) הוא יקר אצל הקביה עוד יותר מאשר בן יחיד אצל הורים זקנים (כידוע תורת הבעש"ט⁶⁹, ומבואר בארוכה בספור של כ"ק מו"ח אדמו"ר).

יוד. וזוהי גם ההוראה שלוקחים מזה לפועל:

ולכן מתאספים יהודים יחדיו „ברב עם“ ובפרהסיא גדולה, ומכריזים לעיני כל, בחוצות וברשות הרבים, ומברכים בשם ומלכות – ברוך עושה מעשה בראשית⁶³: ברוך הוא „עושה מעשה בראשית“, ו„עושה“ לשון הוה, כתורת הבעש"ט⁶⁴ שההתהוות היא בכל רגע ורגע – ברגע זה ממש נפעלת כל המציאות של „חמה בתקופתה“ מ„אין ואפס ממש“.

ולאחר מכן אומרים⁴² „שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה“, מבורך הקביה שהביא לכל אחד מהיהודים ולכל היהודים „האנשים והנשים והטף“ – את השליחות „לזמן הזה“, להכריז (עם ברכה) שה„חמה בתקופתה“ מזכרת על „עושה מעשה בראשית“:

ולאחר מכן – „השמים מספרים כבוד אלה⁶⁵“ – שבשעה ש„שאו מרום עיניכם⁶⁶“, שזהו רית „שמע“⁶⁷ (של „שמע ישראל“) – אזי „וראו מי ברא אלה“⁶⁸; ובפרט שרואים את ה„מאור הגדול“, ורואים זאת בתקופתו – זה מחזק עוד יותר את ה„וראו מי ברא אלה“,

וזה יורד עד למעשה, ש„המעשה הוא העיקר“.

• • •

ט. לפי הקביעות של שנה זו, יוצא ה„יום

(63) וצעיג שלא קבעו לברכת החמה „ברכה מיוחדת פרטית ומבוררת כו' כדי להרבות בכבוד המקום כו'“ (שו"ע אדה"ז תאריך רס"ב). והרי לא גרע מים הגדול (שו"ע תא"א סרכ"ח). ולהעיר מברכת אשר במאמרו ברא שחקים (אף שאינה על ראית לבנה בטרתה כ"א על חידושה).

(64) שער היחוד והאמונה פ"א.

(65) תהלים מזמור יט.

(66) יעשי' מ, כו. ובארוכה בד"ה שאו מרום ס' החקירה להציץ נד, ב ואילך. א. ואילך).

(67) תקי"ז תמ"ט.

(68) יוצא כט, לב.

(69) כתר שם טוב הוספות ס"י קלג.

הקב"ה עצמו מסתובב ואוסף יחדיו את כל אחד ואחד מהיהודים הנראים, ושב ה' אלקיך את שבותך⁷⁴, הוא הולך יחד עם כל אחד ואחד מהם לארץ הקודש, עם משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה, שאין אחרי גלות,

ובאופן של „ראו בו“⁷⁵ — כל העולם רואה כיצד כל יהודי הוא בנו בכורו, בנו יחדיו של הקב"ה, ויותר מכך (כתורת הבעש"ט הנ"ל) — היות שרואים כיצד אבינו שבשמים מראה את האהבה והחביבות הגדולה שיכולה להיות — ליהודים.

יא. ענין הנ"ל (בפירוש „ראה ה' בעניי כי עתה (דוקא) יאהבני אישי“) מודגש עוד יותר בפרשת שבוע זה ובעיקר בשיעור של יום זה בתורה⁷⁶, יום הרביעי.

שיעור החומש מתחיל⁷⁷, „כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזו ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם“, ומפרש רש"י⁷⁸ על „ונתתי נגע צרעת“ — „בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם⁷⁹ לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר וע"י הנגע נותן הבית ומוצא“.

והיינו, בשעה שאצל יהודים ישנו ענין בלתי רצוי (כענין של „נגע“⁸⁰), ו(כתוצאה

כל הענינים שהינם למעלה, משתקפים בכנסת ישראל, שמתנהגת כביכול כמו הקב"ה. ולכן: בשעה שישנו יהודי אחד ויחיד שנמצא עדיין בגלות ברוחניות, ועאכ"כ כאשר הוא נמצא במיצר הגלות כפשוטו בגשמיות —

הנה כשם ש„ראה ה' בעניי“ מצד האהבה של הקב"ה לכל יהודי, איד שרק יהיה, ובכל מצב שהוא רק יהיה (אפילו כאשר הוא במצב של „עניי“ ככל הפרטים),

כן הוא בכנסת ישראל, מצד האהבה של כנסת ישראל לכל יהודי אחד, שכל אחד ואחד מהיהודים חביב אצל כנסת ישראל עוד יותר מאשר החביבות של בו יחיד אצל הורים זקנים,

[שלכן אומרים „רני עקרה“⁷⁹ — שכנסת ישראל נקראת (בזמן הגלות) „עקרה“ — היות שכאשר חסר יהודי אחד ויחיד בכנסת ישראל, נחשבת כל כנסת ישראל כ„עקרה“];

ואהבה זו מגלה⁷⁴ שיפעלו עם כל יהודי, אפילו כזה שנמצא „בעניי“, ולעשות ממנו „בו יחיד“ לקב"ה גם בגלוי.

ועל ידי זה פועלים על זה „בתולה נשאת ליום הרביעי“ — הנישואין בין הקב"ה ובתולת ישראל — באופן של „יאהבני אישי“, בחסד וברחמים ובקרוב ממש,

ויהיה ה„רני עקרה“ — היות שיש לה שלימות העם, בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבתולתנו⁷²,

ש„ואתם תלוקטו לאחד אחד“⁷³ —

(70) ישעי' נד, א.

(71) כמרז"ל (רות רבה פ"ד ג. ובכ"מ) צדיקים דומים לבוראם. ועמד כולם צדיקים (כפס"ד משנה — סנה' ר"פ חלק).

(72) ע"פ בא"י ט.

(73) ישעי' כז, יב.

(74) נצבים ל, ג (ובפרש"י שם). מגילה כט, א.

(75) להעיר מרש"י ויצא שם: רבותינו פירשו . . .

ראו מה בין כו'.

(76) ע"פ הוראת אדה"ז (ספר השיחות תש"ב ע' 29 ואילך), „צריכים לחיות עם הזמן . . . עם פרשת

השבוע ופרשת היום של הפרשה של שבוע זה“.

(77) יד, לד.

(78) מויק"ר פ"ז, ו.

(79) תוי"ב עה"פ. הוריות יוד, א.

(80) היפך, עג"ג — (זח"א כו, ריש ע"ב. ח"ב רסה,

ב. ח"ג (רע"מ) רעג, א. תקר"ז בהקדמה (יב, א). תכ"א

(נח, א)). וראה סי' יצירה (פ"ב מ"ד): איז בטובה

— שהוא „ארץ חפץ“⁸⁸ שבו הקב"ה הניח אבנים טובות ויקרות, עד (כמו) האוצרות ש„עין לא ראתה אלקים זולתך“⁸⁹, כמבואר בארוכה במאמר יום ההילולא של כ"ק מ"ח אדמו"ר⁹⁰.

ולכן באה הגלות שמתבטאת ב„ונתן את הבית וביתא דנא סתרי“ (חרב מקדשנו) ו„והוציא אל מחוץ לעיר“⁸³ ועמא⁸⁵ הגלי לבבל⁸⁶ — כדי לגלות את המטמוניות והאוצרות הרחניים שנמצאים בתוכו בהעלם, והניצוצות קדושה בחלקו בעולם. ועל ידי זה יתגלו אצלו גם בגשמיות, שיש לו רב טוב כפשוטו, בבני חיי ומזוני רויחי, למטה מעשרה טפחים, בכל המצטרך לו, עד — כסף וזהב כפשוטו.

יד. וכשם שהוא כפשוטו, שה„ונתן את הבית“ מביא לטהרה ולבנין בית חדש, כך הוא גם בכללות, שה„ונתן את הבית“ מזרז עוד יותר את ענין הטהרה של יהודים, שזהו תוכן הענין של „בתולה נשאת ליום הרביעי“, ו — בנין בית המקדש, שייבנה במהרה בימינו ע"י משיח צדקנו, וכמו שהוא אומר בנבואת יחזקאל⁹¹ ש„בראשון באחד לחודש (בר"ח ניסן) תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש“, „וכן תעשה בשבעה בחודש — כל שבעה דימי החודש.

הקרבנות שהנשיא יקריב לחנוכת

(88) מלאכי ג, יב. — הפטורת שבת הגדול ככחחל ערב פסח בשבת (כבשנה זו) — שרע אדה"ז אריח סר"ס תל.

(89) ישעי' סד, ג. ראה תורת הבעש"ט עה"פ כי תהיו אתם ארץ חפץ (כתר שם טוב הוספות ס"י מד, ושי"ג).

(90) המשך באתי לגני הש"ית פ"א ואילך. פי"ז.

(91) מה, יח: שם כ (ובפרש"י). הפטורת פ' החודש.

מכר —) ניתון וחורבן „הבית“ (מנוחת⁸¹ הנפש), זהו דבר ודאי שזה רק בכדי שעל ידי זה יגיע אליו (טוב באופן של —) רב טוב שנמצא בהעלם.

יב. ועד"ז בנוגע לכללות ענין חורבן בית — בית המקדש⁸²:

זהו דבר ודאי שהענין בלתי רצוי (שיהודים נמצאים בגלות ו — חורבן בית המקדש) — הוא רק בכדי שעל ידי זה יגיע ליהודים רב טוב⁸³, וכזה טוב שללא ה„ונתן את הבית“⁸⁴ וביתא⁸⁵ דנא סתרי⁸⁶ (חורבן ביהמ"ק) לא יכלו לראות את הרב טוב, לא יכלו להגיע לזה;

דוקא על ידי „ונתן את הבית“, חורבן בית המקדש — יתגלו ה„מטמוניות“ — כל ניצוצי הקדושה שהם הינם „חבויים“ גם בדברים הגשמיים אלו.

יג. וזהו הביאור וההוראה מכללות ענין הגלות: ענין הגלות (ש„וביתא דנא סתרי“ ועמא הגלי לבבל⁸⁵) הוא רק כדי שכל יהודי ימצא מציאה⁸⁷ בביתו, בו עצמו, (ובמעשה בפועל ובפרטיות) את הרב טוב

למעלה מענג ואין ברעה למטה מנגע.
(81) ולא ואתהלכה באוהל ופשיטא לא טלטול בדרך.

(82) בית אשר תבנו לי (ישעי' סו, א). וראה ויק"ר (ז, שם) ש מפרש כל הפרשה על ביהמ"ק. וביפ"ת שם: גם בזה בא לתרץ הקושי וכי בשורה היא ומתרון כי בא לרמוז לנו על חרבן בית ה' כו'.

(83) בדוגמת ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (לך טו,

יד) — כימי צאתך מארמ"צ.

(84) פרשתנו שם, מה.

(85) עזרא ה, יב.

(86) כדפי' בו"ק"ר שם.

(87) יחידה שבכל אחד, ניצוץ משיח שבכל אחד (עליו נאמר (תהלים פט, כא) מצאתי דוד עבדי (שמישיח בא כהיחס הדעת (סנהדרין צו, א)), בא ע"י ביטול כדבעי (וראה אגה"ק ס"ד)).

שעכשיו ניגנו — „כי אלקים יושע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוה זורע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה“ — „זרע עבדיו“, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו⁹⁵, זה קאי גם על קטנים וקטנות בישראל.

שהם הינם „צבאות השם“, היות ש„מפי עוללים ויונקים יסדת עוז גר להשבת אויב ומתנקם“⁹⁶ — ועל ידי ה„להשבת אויב ומתנקם“ שלהם, מביאים הם למטה את הגאולה האמיתית והשלימה לכל היהודים, הם פועלים על זה ש„אוהבי שמו ישכנו בה“.

וכפי שהיה בפורים ופסח — שנמצאים עכשיו בין פורים ופסח, „מיסמך גאולה לגאולה“ [שנמצא בהדגשה מיוחדת (לפועל) בשנה זו שהיא שנת העיבור, שאזי הפס"ד פורים הוא באדר שני מצד „מיסמך גאולה לגאולה“⁹⁷]

הגאולה של פורים הגיעה על ידי „קטני קודש זרע“⁹⁸, על ידי „קול גדיא“⁹⁹ של ילדים יהודיים, ועד"ז בהגאולה של פסח ש„הם הכירוהו תחילה“¹⁰⁰ —

שגם „בימים ההם בזמן הזה“, הנה „מיסמך גאולה לגאולה“ לגאולה האמיתית והשלימה, שאזי יהיה „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות“¹⁰¹ —

שזה יבוא בהקדם על ידי „צבאות השם“, על ידי כל הילדים היהודים, הן ילדים והן ילדות, של הדור,

שעל כל אחד ואחת מהם קאי הרי

המקדש (במזבח) בדוגמת קרבנות הנשיאים בחנוכת המזבח של המשכן מתחיל מר"ח ניסן⁹².

טו. הענין של הקרבת הקרבן ע"י הנשיא בבית המקדש השלישי (כמו כל הענינים שהנשיא, דוד מלכא משיחא עושה) — נעשה הרי מוכן, כנ"ל, ע"י מעשינו ועבודתינו בזמן הגלות,

כולל גם ובמיוחד — על ידי שעושים ברכת החמה ברבים וכיום הרביעי כאשר „נתלו המאורות“ ובשנת הקהלה,

וכיום זה של הפרשה בתורה שבה מדובר על כך שהקב"ה מסבב הסיבות ומגלה בכל יהודי את כל הענינים הטובים, ההון היקר, שיש אצלו.

ומגלה גם את ההון היקר שבחלקו בעולם כפשוטו.

וזה נפעל באופן של „ראובן“, „ראו בן“ — ש„וראו כל עמי הארץ כי שם השם נקרא עליך ויראו ממך“⁹³, שכולם יראו כיצד כל יהודי והעם היהודי (עליך — לשון יחיד) הוא בן בכור ובן יחיד להקב"ה.

וזה נמצא בגלוי עוד בהיותנו בגלות, על ידי חסדו וטובו של הקב"ה, שנמצא (הטוב לנו) בגלוי.

[צוה לנגן ניגון הקשור עם בנין ביהמ"ק.

אח"כ אמר: מתהלים⁹⁴ — „וישבו שם וירשוה“].

טז. מדייקים במילים (של הניגון

96 תהלים ח, ג.
97 מגילה ו, סעיב.
98 סליחות לתענית אסתר סדי"ה אדם בקום.
99 ראה אסתר ספ"ט.
100 סוטה יא, ב.
101 מיכה ז, טו.

92 ראה רמב"ם ספ"ב מהל' מעה"ק ובלח"מ שם.
93 תבוא כח, יו"ד.
94 תהלים טט, לו-לו.
95 שבת סג, א. ושי"ג.

מאיז ואפס ממש, כולל גם מציאותו שר, כמו שאדמ"ר הזקן מבאר בארוכה בשער היחוד והאמונה⁶⁴, שזהו הרי אמונה פשוטה של כל יהודי, עאכ"כ של ילדים יהודיים,

ולכן ישנה תשוקה (על, ל-ביאת המשיח) אצל כל הילדים היהודיים, ובמילא הינם מוסיפים בפעולות לזרוז את ביאת משיח צדקנו,

ובפרט שיהיה הרהיב לב אבות על בנים — ע"י בנים¹⁰³ — שהילדים והילדות יוסיפו עוד יותר ביהדות של אבותיהם (עוד יותר — מאשר מה שהיה עד עכשיו),

ויקיים ביאת משיח „נאר” — בקרוב ממש, במהרה בימינו ממש, בעגלא דידו.

[כ"ק אדמ"ר שליט"א התחיל לנגן (וכל הקהל) „ווי וואנט משיח נאר”.

אח"כ ציווה שילדים וילדות יאמרו בקול רם הייב פסוקים ומארז"ל.

וכל הקהל (ובניגון): אל תירא ג'י, עוצו עצה ותופר ג'י ועד זקנה ג'י¹⁰⁴, אך צדיקים ג'י].

ה„זרע עבדיו ינחלוה”, והם פועלים עליהם ש„וואהבי שמו ישכנו בה”, הגאולה האמיתית והשלימה.

יז. כל זה נפעל על ידי זה שמגייסים ואוספים ביחד את „כל צבאות השם”¹⁰², כל הילדים היהודיים, ומוסיפים בחינוכם הכשר, ויותר מכך — חינוך על טהרת הקודש, עד לאופו שכל ילד יהודי אפי ה„עוללים ויונקים” נכללים ב„כל צבאות השם”,

וכל אחד מהם נמצא בתשוקה גדולה שהוא רוצה את ביאת משיח צדקנו, ברחמים, במהרה,

ובאופן של „נאר”, עד לאופו שזה נרגש אפילו לאלו שהם עדיין אינם שייכים ללשוו הקודש,

אבל הם הרי נמצאים תחת הבעה"ב (מלך על כל הארץ) של הקב"ה, ויותר מכך — הוא „עושה מעשה בראשית”, „עושה” לשון הווה, וכתורת הבעש"ט⁶⁴, שהקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, שבכל רגע ורגע, רגע זה ממש, נעשית התהווה כל מעשה בראשית מחדש

(103) מלאכי בסופו וברש"י שם.

(104) ראה אסת"ר פיז, יז. וראה לעיל סט"ז.

ובארוכה לקר"ש חכ"א ע' 206 ואילך.

(102) בא יב, מא.

שיחת אחרון של פסח תשי"ג*

משנת הלבנה בלערך י"א יום⁶) – מחשבין את השנים לפי מהלך החמה. ולכן בכל שתיים-שלוש שנים מעברין ב"ד את השנה, „כדי שיהי' פסח בזמן האביב”⁹.

והרמב"ם ממשיך בפרקים שלאח"ז, שגם החשבון שאנו משתמשים בו היום [שסידר רבי הלל הנשיא¹⁰] הוא באופן כזה, שבכל מחזור (י"ט שנה) משתוים (לערך) שנות הלבנה עם שנות החמה, עד ש„לא ישאר ממנין ימי החמה בכל תשע עשרה שנה חוץ משעה אחת וארבע מאות ושמונים וחמשה חלקים”¹¹.

ומקשה ע"ז ה„פירושי”¹² ש„אחר שנים רבות” (כשיתקבץ מספר גדול של יתרונות של השעה ותפ"ה חלקים) תחול תקופת ניסו (לא בחודש האביב, אלא) בחודש אייר? ומתרץ: „יבוא מורה צדק ויודיענר”.

[ולהעיר: עד לשעה האחרונה של שית אלפי שנים דהוה עלמא עדיין תחול¹³ התקופה בחודש ניסו¹⁴].

וצריך להבין: הדין דשמור את חודש האביב הוא (לא רק שניסו ודי בשלהי

א. ברמב"ם* בריש הל' קידוש החודש: חדשי השנה הם חדשי הלבנה שנאמר¹ עולת חדש בחדשו ונאמר² החודש הזה לכם ראש חדשים. . והשנים שאנו מחשבין הם שני החמה שנאמר³ שמור את חודש האביב.

הפירוש בזה: חדש הלבנה הוא של לערך כ"ט יום וחצי⁴, זהו משך זמן סיבוב (החדשי) של הלבנה; שנת החמה היא של לערך שס"ה יום ורביעי⁵, זהו זמן הסיבוב (השנתי) של החמה.

– והרמב"ם אומר בהלכה זו שתי דינים⁶:

(א) שאת חדשי השנה צריך לחשב לפי סיבוב הלבנה, היינו שחודש א' אינו חלק מייב משנת החמה [כמו שמחשבים רוב האומות, שמחלקין את השנה (של מהלך החמה) לייב חלקים – חדשים], אלא „חדשי הלבנה”.

(ב) אעפ"כ, מכיון שהפסח צריך להיות בחודש האביב⁷, ותקופת השנה נקבעות ע"י (מהלך) החמה (ששנת החמה ארוכה

(* שיחה זו נדפסה בלקו"ש חט"ז ע' 94 ואילך באידיש, והבא כאן הוא מהדורא בתרא בלהיק עם הוספות. המו"ל.

1) פנחס כח, יד.

2) בא יב, ב.

3) ראה טו, א.

4) במהלכם האמצעי תשעה ועשרים יום י"ב שעות. . תשציג חלקים (רמב"ם שם פ"ו הי"ג).

5) ראה רמב"ם שם רפ"י. לקמן בפנים.

6) ראה ב„פירושי” לרמב"ם הל' קדה"ח בתחלתו.

וראה ראב"ע בא שם. ובכ"מ.

7) ר"ה כא, א. סנהדרין יג, ב. רמב"ם שם רפ"ד.

8) רמב"ם שם פ"א הי"ב.

9) לשון הרמב"ם שם פ"ד הי"ב.

10) ראה בעל המאור ר"ה (ב, ב). רמב"ן גיטין לו, א. א. השגות הרמב"ן לשהמ"צ מ"ע קנג. ח"י הר"ן סנהדרין יא, א"ב. חינוך מצוה ד'. ובכ"מ. וצע"ק שברמב"ם בהל' קדה"ח אינו. וראה שם פ"ה הי"ג, הי"ג. שהמ"צ שם. וראה סה"ד ד"א קי"ח. ועוד. ת"ש בא חייג פ"ב ואילך, ו"ש"נ.

11) רמב"ם שם פ"ו הי"י.

12) בפ"ש הי"ג שם.

13) ראה ספר עתים לכינה מאמר יב.

14) ראה בעתים לכינה שם שמפרש שזוהי

הכוונה בתירוץ ה„פירושי” „יבוא מורה צדק ויודיענר”.

רב אדא [ש"חשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון]¹⁸] כמו שכתבו כמה ראשונים¹⁹, ולפי חשבון זה לעולם חל הפסח בתקופת האביב.

אבל אינו מובן: הטעם שצריך להשוות שנות הלבנה עם שנות החמה הוא משום שמור את חודש האביב, ומכיון שלפי החשבון של תקופת שמואל יש שארית לאחר כל מחזור – אי"כ איך כתב הרמב"ם²⁰ „ולמה סמכנו כל מנין זה . . . (מכיון ש)לא ישאר ממנין ימי החמה . . . חוץ משעה אחת וכו'": איך אפשר לסמוך על מנין זה, מכיון שההשתוות אינה (תמיד) בהתאם עם הדין דשמור את (הפסח שיהי' ב)חודש האביב?

ג. וי"ל הביאור בזה: מלשון הרמב"ם (שמביא הכתוב), „והשנים שאנו מחשבים הם שני החמה שנאמר שמור את חודש האביב אינו רק שהפסח צריך להיות בזמן האביב, אלא גם שלעולם צריך החודש

ניסן) צריך להיות בזמן האביב, אלא) שהפסח יהי' בזמן האביב [כמו שפסק הרמב"ם, כנ"ל שכשב"ד חישבו שתקופת ניסן תהי' בששה עשר בניסן עיברו את השנה, כד"י שיהי' הפסח בזמן האביב"] – אי"כ אינו מובן:

ע"י התקבצות של שארית המחזור (שעה ותפ"ה חלקים) פעמים רבות עד עכשיו הרי [ואפילו בזמן הרמב"ם (ועוד לפניו)] כבר חלה תקופת ניסן כמה פעמים¹⁵ מספר ימים לאחר ט"ו ניסן¹⁶ – וא"כ איך זה מתאים עם הדין דשמור את חודש האביב, שפסח צריך להיות בזמן האביב?

ב. לכאורה אפשר לתרץ עפ"י מה שכתב הרמב"ם להלן¹⁷, שהשארית של שעה ותפ"ה חלקים לאחר כל מחזור אינו אלא לפי חשבון (הנקרא „תקופת שמואל") ששנת החמה היא „שס"ה יום ורביע יום", אבל לפי החשבון („תקופת רב אדא") ששנת החמה היא „שס"ה יום ופחות מרביע יום" – „לא תמצא תוספת במחזור של י"ט שנה כלל".

ועפ"י מתאים חשבון השנים שאנו מחשבים עתה עם הדין דשמור את חודש האביב – כי אנו נקטינו (לא את החשבון דתקופת שמואל אלא) החשבון דתקופת

18 לשון הרמב"ם שם פ"י ה"ו.

19 שנסמנו בהערה 16. ועוד.

20 בפ"ו ה"י שם.

21 ועפ"י יובן מ"ש הרמב"ם (שם פ"ד סה"א) „מפני מה מוסיפין חדש זה מפני זמן האביב כדי שיהא הפסח באותו זמן . . . ולולא הוספת החודש הזה הפסח בא פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים" – ולכאורה אי"מ: (א) מה מוסיף הרמב"ם במ"ש „ולולא הוספת החודש הזה כו'", על מה שכתב לפניו „מוסיפין חודש זה מפני זמן האביב"? (ב) מהו אומרו „פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים", שמלשו זה משמע שהדיוק הוא לא – שיהא הפסח בזמן האביב, כ"א – שלא יהי' פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים?

וי"ל שבי' לשונות אלו הם ב' דינים: „ומפני מה מוסיפין כו' הוא דין בשנה שתקופת ניסן מתאחרת אחרי ט"ו ניסן; ולולא הוספת החודש הזה כו' הוא דין בנוגע ללוח השנים, שמומן לזמן צריך לעבר את השנה בכדי ללוח השנים, שמומן לזמן צריך לעבר את (ושלא יהי' פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים)".

15 בהשגות שבאמצע המחזור, כבהערה 16.

16 ראה בספר העבור לראב"ח הנשיא (מאמר ג' שער ה') דבומנו „אשר חי בשנת ארבעת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושלש ליצירה" – נוסח השער), „מועד הפסח כולו נופל בתקופת טבת כגון שנה חמשית ושנת שלשה עשרה ושנת י"ז שאתה מוצא בכלום תקופת ניסן נופלת אחר כיב יום מניסן כו'". וראה גם ספר העבור להראב"ע (סוד העבור „העד האחד" ושם בסופו „העד השביעי"). יד רמ"ה לסנהדרין (יג, ב' ד"ה ואיכא). יסוד עולם מאמר ד' (פ"ב, פ"ד ועוד) ובכמה מפרשים וספרי חשבון העיבור.

17 רפ"ט שם.

לחול באותו זמן בערך (דשנת החמה)²¹.

ובדיון זה דשמור את חודש האביב בשייכות לשנים מספיק „שיהי' חודש זה (ניסן) בזמן האביב”²² – שחדש ניסן יכלול בתוכו את זמן האביב²³, ולכן מספיק בנוגע לדיון זה שתקופת האביב תהי' בחודש ניסן אפילו אם אינה אלא בסוף החודש.

ועפ”ו נמצא שגם לפי החשבון דתקופת שמואל שבכל מחזור יש שארית קטנה,

(22) לשון הרמב”ם שם פ”ד ה”א. וראה הערה הבאה.

(23) ויש לומר, דמה שמעברין על התקופה, היא „כדי שיהי' הפסח בזמן האביב” (רמב”ם שם פ”ד ה”ב), משא”כ מה שמעברין על האביב ועל פירות האילן הוא „כדי שיהיו השנים שני החמה” (רמב”ם שם סוף ה”ד*). ועפ”ו יבון גם מ”ש הרמב”ם שם ה”ג „כדי שיהי' האביב מצוי להקריב ממנו עומר התנופה בששה עשר בניסן” – דלכאורה: הרי מה שמעברין על כל ג’ הסימנים הוא מצד „שמור את חודש האביב” שנוגע לפסח, ולמה אומר „כדי שיהי’ . . להקריב ממנו עומר”? וי”ל בזה, כי אלולי טעם זה (כדי שיהי' כו’ להקריב ממנו עומר) ה” מספיק זה גם כשהאביב הוא בסוף חודש ניסן (מכיון שגם אז היא שנת החמה, ככפנים).

(24) להעיר מחמרא וחיי סנהדרין שם בשם הרא”ש.

הרי ע”י סידור שנות המחזור מקיימים את הדיון (עכ”פ) דשמור את חודש האביב בנוגע לשנה, מכיון שגם לפי חשבון זה לא תימשך התקופה לאחר חודש ניסן לעולם.

ובזה מוכן ג”כ מ”ש הרמב”ם הטעם ש„סמכנו על מנין זה” (המנין של שנות המחזור) – כי לפי חשבון זה, לא ישאר ממנין ימי החמה חוץ משעה אחת כו”*: סמכנו על מנין זה (של שנות המחזור) כי ע”י מנין זה מקיימים את הדיון שהשנים צ”ל „שני החמה”²⁴, ובזה הרי גם החשבון ש„לא ישאר כו’ חוץ משעה אחת כו” הוא טעם מספיק ל„סמכנו על מנין זה”, כנ”ל.

ד. אבל צריך להבין: מכיון שלצורך הדיון דשמור את חודש האביב בנוגע לפסח

(25) ביד רמ”ה (סנהדרין שם ד”ה ואיכא) מקשה שגם לפי תקופת רב אדא נופלת (לפעמים) תקופת ניסן (בשנת ט”ז למחזור ביום ט”ז*). אבל עפמ”ש הרמב”ם שם ספ”י: וחשבון שתי התקופות האלו שביארנו (דשמואל ורב אדא) דרכם הכל בקירוב הוא ובמהלך השמש האמצעי לא במקומה האמתי, אבל במקום השמש האמתי תהי' תקופת ניסן בזמן אלו בכמו שני ימים קודם שתי התקופות נמצא לכאורה דחגה”פ הוא לאחר התקופה* (ראה יסוד עולם שם. הן עשיר לערכין פ”כ מ”ב. ועוד). וראה הערה הבאה.

(26) או י”ל, מדלא הזכיר הרמב”ם בפירוש דסמכינן על חשבון תקופת ר”א בנוגע לפסח*

(* ביד רמ”ה שם מתרין דמש”כ בגמרא (ר”ה כא, א) כד חזיא דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה, היינו „עד אורותא דשיתסר נגהי ש”בסר”, אבל ברמב”ם מפורש שם (ה”ב) „אם תהי' תקופת ניסן בששה עשר.” (** והאיחוד דתקופת תשרי בנוגע לחג, אולי ט”ל להרמב”ם דלא איכפת ולא מעברין בשביל זה מדלא הביאו ברפ”ד שם. וראה צפניני שם ה”ב (וראה שם ה”ג). מניח מצוה ד’ סק”ו, ערוך לנד סנהדרין לג, א ד”ה ורבי יוסי ועוד.

(* ולכאורה דוחק לומר דסמין עמ”ש בפ”י ה”ו. וראה הן עשיר שם.

(* ומזה שבהלכה זו (ה”ז) מביא הרמב”ם רק ב’ הסימנים דאביב ופירות האילן – משמע קצת, שכוונתו ב”ואלו הן הדברים” היא (בעיקר) לענין ב’ סימנים אלו. משא”כ מה שמעברין על התקופה הוא רק “כדי שיהיו השנים שני החמה” אלא גם “כדי שיהי' הפסח בזמן האביב”.

יש לומר, שבי’ הלשונות שברמב”ם שם ה”א שיהיה הפסח באותו זמן, “שיהי' חודש זה בזמן האביב” – הם הקדמה (לב’ הענינים שב) הלכות שלאח”י: עיבור מפני התקופה (שבהלכה ב’) – הוא “כדי שיהיה הפסח באותו זמן” (אביב); מפני האביב ופירות האילן (שבהלכה ג’) הוא כדי “שיהי' חודש זה בזמן האביב”.

ליל רביעי³⁰ — שזו התקופה היא לפי חשבון שמואל ולא לפי חשבון רב אדא³¹.
[וכמ"כ בנוגע לשאלת גשמים³², וזהירות בשתיית מים בשעת התקופה³³ שבהלכות אלו אין מתחשבין אלא בתקופת שמואל בלבד³⁴].

ה. ויובן זה בהקדים עוד ענין בקידוש החודש, שלכאורה אינו מובן: „ב"ד³⁵ שקדשו את החודש, בין שוגגין בין מוטעין בין אנוסין [לגירסא שני³⁶: מזידין] הרי זה מקודש וחייבין הכל לתקן המועדות על היום שקדשו בו”.

ולכאורה: הרי תוכן וענין ראש חודש (מלשון חידוש) קשור עם כוזה ראה וקדש, חידוש (מולד) הלבנה — וא"כ איך שייך שהיום שבו לא ה' המולד יהי לר"ח משום שב"ד קידשוהו?

הרמב"ם³⁷ מסביר טעמו של פסק הלכה זה, ש„חייבין הכל לתקן המועדות על היום שקדשו בו”, כי „שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עליהם”. אבל לכאורה אין זה טעם מספיק אלא לזה שחייבים לסמוך על קידוש החודש של ב"ד, אבל עצם הקידוש נשאר בלתי מובן: כיצד נעשה

זקוקים מ"מ לחשבון האמתי (של תקופת²⁵ רב אדא)²⁶, שדוקא לפיו, „לא תמצא תוספת במחזור . . כלל” — למה ל"י להרמב"ם לומר שבנוגע לענין השנה זה מתאים גם לפי החשבון דתקופת שמואל — שאינה לפי האמת?

ו"ל נקודת הביאור כוזה:

מזה עצמו שהרמב"ם מביא את תקופת שמואל בהלכות קד"ח מוכח שגם תקופה זו היא (לא רק דיעה בתורת אמת, אלא היא גם) נכונה בפסק ההלכה (שהלכה היא ענין של „אמת לאמיתר”²⁷).

[וכמו שהרמב"ם מרמז בהלשון²⁸ „שחשבו זה הוא האמת יותר מן הראשון”: היינו גם החשבון „הראשון” (תקופת שמואל) — הוא אמת; אבל „חשבו זה” (תקופת רב אדא) הוא „אמת יותר”²⁹].

הוכחה לזה (שגם החשבון שלפי תקופת שמואל נתקבל לפסק הלכה): בכמה הלכות הקשורות בתקופת החמה מתחשבים רק בתקופת שמואל; כגון ברכת החמה, לדוגמא — הברכה מברכין כשרואים את החמה ביום תקופת ניסן בתחילת כל מחזור גדול (כ"ח שנה) שהתקופה היא „בתחילת

(והזכיר רק ש„סמכנו על מנין זה”), דס"ל כהדיעות דעכשוי אין חוששין להדין דפסח יהי אחר התקופה דוקא (ראה פניי ר"ה כא, א ד"ה „בתוס' ב"ה עברה”.

פ"י ר"ח שם. חמרא וחיי שם בשם הרא"ש).

27 ראה המשך תרס"ז ע' תלא ואילך.

28 בפ"י ה"ו.

29 ובפרט להפ"י ברמב"ם (פ"ב ה"ב, וראה ספר המצות שם) ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא כ"י ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על פי החשבון הזה (המבואר בפ"י שם) שגם החשבון עצמו הוא הלל"מ — וידוע שקר"ט כוזה.

30 ברכות נט, ב. רמב"ם הלכות ברכות פ"י הי"ח, טוש"ע א"יח ס"י רכט ס"ב.

31 ראה שו"ת משאת בנימין ס"י קא. שו"ת כה"ג לטור שם. שו"ת חת"ס א"יח סניו.

32 תענית י, א. טוש"ע א"יח (ואד"ז) ס"י קיז

ס"א.

33 ראה ב"י א"יח ס"יח טנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אד"ה שם סט"יטו. סר"ו ס"יד). י"ד סקט"ז

ס"ה. ובכ"מ.

34 ראה יסוד עולם מאמר ד' פ"ב בסופו ועוד. תשובות התני"ט (בשרית הצ"צ (הישן) ס"יד). וראה ספר העבור להראב"ע שם והעד השביעי (הובא בט"ז י"ד שם). וראה בכל הנ"ל ישועות יעקב א"יח ס"י קיז בתשובה לנכד המחבר.

35 רמב"ם ספ"ב שם. מת"כ אמור כג, ד. ר"ה כה, א.

36 ר"ה שם, וראה הגהות מיימוניות שם.

37 ספ"ב שם.

יום זה „ראש חודש“ אם המולד הוא ביום אחר?

ו. הביאור בזה (בדרך אפשר):

חמה ולבנה ועיניהם כאן למטה (כמו כל מה שלמטה) נשתלשלו מבחי" חמה ולבנה ועיניהם למעלה. ולכן, זה שיום מולד הלבנה נקבע לר"ח, הוא (בעיקר) מצד מולד הלבנה שלמעלה.

אבל מאחר שידיעתנו והשגתנו בעיניהם שלמעלה היא ע"י העיניהם כמו שהם נמשכים כאן למטה — לכן צייתה עלינו התורה שנקבע ר"ח לפי מולד הלבנה שלמטה (ע"פ הראי, או ע"פ חשבוני) כי מזה אנו יודעים שאז הוא מולד הלבנה שלמעלה.

אבל כשב"ד קבעו ר"ח ביום אחר והתורה מצוה לנו „לסמוך עליהם“ הרי זה גופא הוכחה, שדוקא ביום זה, שתורת אמת קובעת אותו כ„ראש חודש“, אז הוא מולד הלבנה (העיקרי —) שלמעלה.

[וזה שלמטה המולד אז הוא ביום אחר, הרי"ז מפני שאי"ז³⁸ אין העולם הזה התחתון ראי"ו³⁹ (מפני סיבות שונות), שההמשכה שמבחי" לבנה שלמעלה תומשך בלבנה שלמטה באותו זמן].

ועד"ז הוא גם בנוגע לדינים הנ"ל הקשורים עם תקופת החמה [ברכת החמה וכו']: הדינים שבתורת אמת קשורים (בעיקרם) עם תקופת החמה שלמעלה. לפיכך לא יקשה מה שבדינים אלו

מקובל החשבון דתקופת שמואל — אע"פ שהחשבון האמיתי של התקופה למטה הוא לפי תקופת רב אדא — כי מאחר שתורת אמת אומרת, שלאחרי כל כ"ח שנה ההלכה היא כך וכך והיא קשורה עם תקופה זו, הרי מזה גופא מוכח, שבזמן זה היא התקופה שלמעלה. אלא שמפני סיבות מסוימות באה התקופה כאן למטה בזמן אחר (תקופת רב אדא)⁴⁰.

ז. כיון שאפשר שהנ"ל יעורר שאלות: היתכן והרי תורה לא בשמים היא, אין משגיחין בבת קול, בפלוגתת זהר והש"ס הלכה כש"ס ועוד —

אביא בזה דוגמאות ממקצועות שונות בתורה שכל אחת „מאירה“ פרט אחר בעיני זה:

(א) עד"ז ודוגמת זה — מצינו בעדים זוממין. אמרו"ל⁴¹ עדי זוממין לא הרגו נהרגין הרגו לא נהרגין. וידועה השק"ט שזהו היפך השכל, והיפך דיני התורה בנוגע לשאר מיתות ב"ד. ומבואר ע"פ הרמב"ן — שכיון שב"ד כשר חקר ודרש וכו' וקיבל עדותו ועפ"ז פס"ד למיתה ונהרגו בפועל ה"ז הוכחה שכלפי שמי" גלי' שהנהרגים היו מחויבים מיתה זו, אע"פ שדין תורה ביטל העדות שהיא הייתה יסוד הפס"ד למטה שיהרגו ונהרגו — ולכן פס"ד ב"ד שלמטה דאיין העדי זוממין נהרגין.

(ב) אחז"ל⁴² דברה תורה לשון הבאי ערים גדולות ובצורות בשמים, ופי' הרמ"ע מפאנו⁴³ וז"ל: הוא כמשמעו . . שאין ע'

38 להעיר מהשייר לנדר"ד, לכאורה, ונת' באופן אחר לגמרי (בנוגע החילוק בזמנים ומועדים בין מדינות רחוקות — שישנו תמיד) — שו"ע אדה"ו מהד"ת ס"א ס"ח. תורת חיים (לאדהאמ"צ) שמת שמש, ב ואילך. — וי"ל. ואכ"מ.

39 עד"ז מצינו (ויתירה מזה): ויהי הגשם גוי הירידן ברחמים כו' גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול (ז"ח נח כב, א. רש"י נח ז, יב).

40 להעיר מספר הזכרונות (להרה"צ ר' צדוק הכהן) קונטרס משיב הטענה על חשבון העבור והתקופה. ספר העבור לראב"ע שם בסופו.

41 מכות ה, ב. מובא בפרש"י עה"ת שופטים יט, יט. וביאורו — ברמב"ן שם.

42 תמיד כט, א.

43 שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' עג.

ד, "הרואה חמה בתקופתה" פירושה תקופת החמה בגשמיות – ואיך שייך לברך "עושה מעשה בראשית"⁴⁷ על התקופה שלמעלה, בשעה שכאן למטה אין (בזמן זה) תקופה (בגשמיות)⁴⁸?

ט. ואע"פ שגם בקידוש החדש יש הכרח לומר כן (כנ"ל סעיף ו) – שקידוש ר"ח וקביעותו אינם תלויים בזמן מולד הלבנה שלמטה – הרי קיים הבדל בין ענין ר"ח לתקופת החמה:

אע"פ שר"ח קשור עם מולד הלבנה – הרי ר"ח בעצם מהותו (אינו מציאות דעולם, אלא) הוא מציאות של תורה⁴⁹. זה שהוא יום קדוש, קרבנות ר"ח וכו', שקדושהו ב"ד⁵⁰ או "קדושהו שמים"⁵¹. לכן קל יותר להבין איך המציאות דר"ח קשורה

שרים שלמעלה נכנסים באוירה של א"י. ג) ופליגא דמלאכא כו' טצדקי למיפטר נפשך (מנחות מא, א) וברמב"ם (סוף ה'ל' ציצית) דכן (כמלאכא) יעשה, "אדם חסיד" ובשו"ע שם, "נכון להיות כל אדם זהיר".

ד) וי"ל דהוא אבואהו דכולהו – כל הסוג דיני שמים⁴⁴. ובפרט לדעת האומרים שאינו חייב אפילו במקצת בדיני אדם⁴⁵.

ויש להוסיף עוד. ואכ"מ.

ח. לאחריו כל הנ"ל עדיין דרוש ביאור:

כל הענינים הכתובים בתורה, ובפרט כאלו שהם להלכה במעשה בפועל – אין "המקרא" (דהפס"ד) יוצא מידי פשוטו, וצריך לקיים את ההלכה כפשוטה. אע"פ שכל ענין (בעולם ובפרט בתורה) שרשו הוא למעלה ורוחני.

[וזהו לא רק בנוגע לקיום המצוות בלבד, שדוקא ע"י קיומן כפשוטן מקיימים גם את הענינים הרוחניים של המצות [כמצות תפילין, לדוגמא, שדוקא ע"י קיום מצות תפילין כפשוטה מקיימים שעבוד הנשמה והלב וממשיכים ה' מוחין (כמשי"כ בכתהאריז"ל). וכו'], אלא גם בנוגע לכל הדברים והענינים המובאים ושנצטוו עליהם בתורה, הרי, כנ"ל, אין מקרא יוצא מידי פשוטו⁴⁶].

ועפ"ז קשה להבין: הרי ההלכה

(47) ב' ג' בהכרחה – והוא באנציקלופדי' תלמודית בערכו. וראה לקרי' ח"י ע' 187.

(48) ראה שרית חתים שם דנשרא בצע"ג דדברי הרמב"ם סתרי אהדי. (ועיי"ש שכתב, איך נברך וע"פ אמת אין כאן שום תקופה).

(49) בפרט לביאור הרגצובי בנוגע למולד הלבנה (צפעי' לרמב"ם ריש ה'ל' קדיחה) שמדגיש הרמב"ם, במראה הנבואה⁴.

(50) ולדעת הרמב"ם אמירת ב"ד מקודש – מעכב – שם פ"ב ה"ח (ושם, שאין הרא"י קובעת אלא ב"ד שאמרו מקודש הם שקובע"י). וראה ספהמ"צ שם. (וראה השגות הרמב"ן שם. ולהעיר שגם לדעת הרמב"ן שם שאין קידוש ב"ד מעכב, הרי צריכים ב"ד עכ"פ לחשוב בהן ולהסכים בהן).

י"ז וזה שאנו מחשבין בזמן הזה כו' אנו מחשבין לידע יום שקבעו בו בני ארץ ישראל איזה יום הוא, וקביעת בני ארץ ישראל אותו הוא שיהי' ר"ח או יו"ט לא מפני החשבון שאנו מחשבין (שם בפ"ד). ובאריכות יותר בספר המצות שם, אבל מפני שב"ד הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ר"ח או יו"ט ומפני אמרם כו' כמו שבא בפירוש אלה מועדי ה'... שיאמרו הם כו'.

(51) ר"ה כד, ב (במשנה). סנהדרין י, ב. בחודש שלא נראה זמנו, וכיה' דעת הרמב"ם שם פ"ב ה"ח. ראה פירוש שם. וראה צפעי' ה'ל' קדיחה שם. פ"ב

(44) ב"ק נוה, ב. ובכ"מ. ובפרטיות ראה אנציקלופדיא תלמודית בערכו. וש"נ.

(45) יש"ש ב"ק שם.

(46) ולכן כאשר חכמי האומות אומרים ע"ד מאורע וענין בעולם שהוא שונה ממשנ' בתורה – אא"פ לתרץ שבתורה מדבר רק ברוחניות הענינים. וכמדובר כ"מ"פ ההכרח לזה מסיפור השי"ס (בכורות ח, ב) שגם כאשר אמרו חכמי אוה"ע שהבחינו שנחש מתעבר לתלת שני ענה להם ר"י בודאות שאינו, והביא הוכחה מפסוק וק"ו שהוא, "לשב שני" (והמדובר ה"י בעיבור דנחש כפשוטו).

וההסברה בזה היא:

במחלוקת ר"א ור"י⁵⁵ אם בתשרי נברא העולם או בניסן נברא העולם, מבואר⁵⁶ בכ"מ [וי"ג⁵⁷ כך בתוספות⁵⁸], ששתי הדעות אמת: בניסן עלה במחשבה לברוא את העולם והבריאה בפועל היתה בתשרי.

ומכיון שלתקופות קיי"ל כ"י יהושע שבניסן נברא העולם, שלכן מוגין תקופת ניסן דשנת תוהו (שלפני תשרי) כשעלה במחשבה (היינו – למעלה) לברוא,

לפיכך, בנוגע לברכת החמה, מתחשבים עם התקופה שלמעלה (אע"פ שהתקופה למטה – היא בזמן אחר). ועד"ז מובן בנוגע לדינים האחרים הקשורים עם התקופה, שאי"ז אלא לתקופת שמואל, התקופה שלמעלה, מכיון שהתחלה והיסוד של כל חשבון התקופות הוא ענין של תקופת תוהו⁵⁹, של עלה במחשבה לברוא⁶⁰, ולכן אינו מעכב כאן שגם התקופה שבמעשה תה"י באותו זמן.

אבל אע"כ מובן, שהתקופה שלמעלה פועלת גם (ברוחניות ובפנימיות) בהחמה

עם המולד שלמעלה, גם כשהמולד למטה הוא בזמן אחר;

משא"כ, חמה בתקופתה", שמציאותה נעשית (לא מדיני התורה הקשורים בזה, אלא) ממהלך החמה – זה שהחמה נמצאת באותו זמן באותו מקום שהיתה בעת שנבראה.

הרי אינו מובן: מאחר שבדין התורה גופא צריך להיות המציאות כמו שהיא כאן למטה (כני"ל סיח) – איך שייך לברך ברכת החמה על, "חמה בתקופתה" שלמעלה?

הקושיא חזקה עוד יותר: הדין דברכת החמה הוא כש"רואה חמה בתקופתה", וכשאינו רואה את החמה בגשמיות אסור לו לברך⁶²:

הברכה הקשורה עם ראיית החמה הגשמית, אע"פ שאינה (כמו שהיא) בתקופתה (ומברכים מפני שהחמה הרוחנית היא בתקופתה), אתמהה⁶³?

י"ד. וי"ל בזה. ובהקדים, שחשבון התקופות (בין לפי תקופת שמואל, בין לפי תקופת רב אדא) איז התחלתו מהתקופה הראשונה שאחר בריאת העולם, אלא מהתקופה שב"שנת תוהו", קודם שנברא העולם⁶⁴.

ה"א. מכתבי תורה מכ"ס ג.

52) ראה שרית חת"ס שם בתחלתו. שעי"ת אר"ח שם סק"ג. שד"ח אס"ד מערכת ברכות סי"ב אות יח. פאת השדה סל"ג.

53) להעיר מהסברא ד"ת"ח אחד"ש בשרית חת"ס שם לברך אפילו לא תראה החמה. וראה שד"ח שם. בשרית כתב סופר (אר"ח סל"ד) פוסק כהפמ"א (הובא בשד"ח שם), וראה קונטרס תקופת החמה וברכתה (להר"מ טוקצינסקי) פ"ד ס"ד וה'.

54) ראה תודה לתקופות ר"ה (ח, א ואילך), פירוש להרמב"ם הל' קדח"ח פ"ט ה"ג. ופ"י. ועוד.

55) ר"ה י, ב.

56) ראה נהר שלום סדר כוונת ר"ה קרוב לסופו.

57) הובא בשרית בני ציון ח"א סי"ד אות טז.

58) ד"ה כמאן (ר"ה כו, א). ולפנינו הג"י להיפוך. וראה לקו"ש חט"ז ע' 483⁴ (ס"ד) ובהערות שם.

59) משא"כ חשבון המולדות והשנים אף שג"ז מוגין ממולד תהו – בהר"ד (רמב"ם שם פ"ז ה"ח. תוס' שם. ובכ"מ), הרי זהו בעיקר כיון שיום אחד בשנה חשוב שנה, וכ"ש חמשה ימים (ראה תוס' שם. פירוש לרמב"ם שם. ובכ"מ. נסמנו באנציקלופדי" תלמודית ערך בהר"ד), היינו מצד הבריאה והמולד בפועל. ועוד ועיקר: הרי בזה אין נפק"מ בפועל לחשבון המולדות, משא"כ בנוגע לחשבון התקופות. עיי' תוס' שם. וראה בפירוש שם (פ"ט ה"ג, פ"י ה"א).

יסוד עולם שם (פי"ד) ועוד.

60) וכריכ מצוות דינים ופ"ד תלויים במחשבה דוקא.

התקופה למטה באותו זמן כמו שהיא למעלה, היינו שזה שהפסח הוא בזמן האביב תמיד, הוא לפי התקופה שלמעלה ושלמטה.

משא"כ בנוגע לעניני העולם, המשכת בחי' תקופה שלמעלה אפשרית גם בזמן אחר, לפי חשבון תקופת שמואל.

יב. עפ"ז יובן מ"ש הרמב"ם שזה ש"סמכנו על מנין זה" (בנוגע לדין דשנה, שקביעות השנה צריכה להיות כזו שהחודש שלה הוא בזמן האביב) הוא גם לפי החשבון של תקופת שמואל – אע"פ שבנוגע לדין של פסח (שהפסח צ"ל בזמן האביב) צריכים (בכל אופן) להזדקק להחשבון של תקופת רב אדא:

מאחר שבנוגע לעניני העולם – המשכת התקופה שלמעלה היא לפי החשבון של תקופת שמואל (כנ"ל), לכן הדין בנוגע לשנה (שהיא מציאות של עולם), שזה צריך להיות (גם) לפי תקופת שמואל.

(משיחת אחש"פ תשי"ג –
נדפס בלקו"ש חכ"ב ע' 229 ואילך)

למטה (שלכן ברכת החמה קשורה עם ראיית החמה הגשמית).

יא. עפ"ז צריך להבין, לאידך גיסא: מכיון שענין התקופה שלמעלה הוא דוקא לפי החשבון של תקופת שמואל – ולא של רב אדא, שחשבונו הוא רק בשייכות לתקופה שלמטה,

איך שייך לומר, שציווי התורה שהפסח צריך להיות דוקא בזמן האביב [שזה אפשרי רק לפי תקופת רב אדא ולא לפי תקופת שמואל (כנ"ל ס"ד)] קשור רק עם התקופה שלמטה?

וי"ל הביאור בזה:

טעם הדבר, שהתקופה שלמטה היא בזמן אחר מהתקופה שלמעלה, הוא מפני שהעולם (כנ"ל) אינו ראוי אז לקבל את התקופה שלמעלה (שהיא נעלית מהעולם ומסדר הזמנים שלו).

במה דברים אמורים, כשזוהי מציאות של עולם, אבל ענין הפסח („שיהי' הפסח בזמן האביב") – מאחר שפסח למטה הוא (בעיקרו) מציאות של תורה, נמשכת

עיונים וביאורים במנהגי

"ברכת החמה"

בשיטת חב"ד

וע"פ המתבאר משו"ע אדמו"ר הזקן

מאת הרב מרדכי שמואל שיחי' אשכנזי

רב אב"ד כפר חב"ד

בעריכת הרב שלום דובער שיחי' אשכנזי

תוכן עניינים

תוכן העניינים

- פרק ראשון: ברכת החמה – מה ומתי..... 35
- פרק שני: זמן ברכת החמה..... 38
- פרק שלישי: גדר ברכת החמה – הנאה או שבח..... 39
- פרק רביעי: ייחודיותה של ברכת החמה..... 42
- פרק חמישי: שמש ביופייה..... 45
- פרק שישי: שני גלגלים, שני סיבובים, שני זמנים..... 48
- פרק שביעי: בריאת האש ובריאת האור..... 49
- פרק שמיני: פיוט ופרקים..... 50
- פרק תשיעי: שעות התקופה ושעות זמניות..... 51
- פרק עשירי: הבטה או ראייה..... 53
- פרק אחד עשרה: שבחו של מקום - ראייה או ברכה..... 53
- פרק שנים עשר: מלך בשדה ומלך בהיכלו..... 58
- פרק שלושה עשר: ברכת שהחיינו..... 60
- פרק ארבעה עשר: כיצד מברכים..... 61
- פרק חמשה עשר: ברכת החמה לנשים..... 62

פתיחה

ביום רביעי יד בניסן תשסט הבעל"ט יתקיים בעזרת ה' מעמד ברכת החמה, אירוע המתרחש אחת לעשרים ושמונה שנה. מנהגים שונים ישנם בזמן קיום מעמד זה ובנוסף ברכת החמה, מנהגנו בעניין זה נקבע על ידי כ"ק אדמו"ר¹. בשורות הבאות נעמוד על כמה מההלכות ומנהגים שכתב הרבי בעניין זה, אך תחילה נקדים ונבאר בקצרה מהי ברכת החמה.

פרק ראשון

ברכת החמה – מה ומתי

אומרת הגמרא²: "תנו רבנן הרואה חמה בתקופתה..אומר ברוך עושה בראשית". וממשיכה הגמרא "ואימת הוי אמר אביי כל עשרים ושמונה שנין והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלת נגהי ארבע", כלומר ברכת החמה נעשית אחת לעשרים ושמונה שנה כאשר חלה תקופת ניסן ביום שלישי בלילה אור ליום רביעי בכוכב שבתאי.

הסיבוב השנתי והסיבוב היומי

ביאור הדברים: סדר מהלך השמש הוא שהשמש סובבת סביב כדור הארץ³ אך יש לה שני סיבובים שונים: א. הסיבוב השנתי ממערב למזרח. ב. הסיבוב היומי ממזרח למערב. הסיבוב השנתי קובע את תקופות השנה ואת הזווית בה תעלה השמש ואילו הסיבוב היומי קובע את האור והחשך – יום ולילה.

כלומר, השמש עצמה היא גוף שאינו זו ויש בה שני גלגלים: האחד לוקח את השמש ומסובב אותה סביב כדור הארץ ממזרח למערב ובכל מקום שהיא מאירה כנגדו שם יום ובמקום שאינה מאיר שם יש לילה. וכך היא מסתובבת סביב שלם לאורך היממה. בנוסף לכך ישנו גלגל המסתובב ממערב למזרח ובכל יום הוא זו קרוב למעלה אחת וכך יוצא שבשנה אחת של 365 ימים משלימה השמש סיבוב שלם של

1. שיחת שבת מברכים ניסן תשמא ונדפס בקונטרס ברכת החמה על פי מנהגי חב"ד.

2. ברכות נט ע"ב.

3. מורה לדור נבוך ח"ב עמוד 69 ועוד.

360 מעלות סביב כדור הארץ. גלגל זה השנתי מסובב את השמש עם הגלגל היומי ממערב למזרח וכאילו נאמר שכדור הארץ נמצא באמצע וסביבו מסתובבת השמש על ידי הגלגל השנתי ממערב למזרח (במהירות של כמעט מעלה אחת ליום) וכן ישנו עוד גלגל המסובב את השמש לצד השני – ממזרח למערב (במהירות של סיבוב שלם ביממה).

[דוגמא לדבר ניתן להביא מרכבת הנוסעת לאט ממערב למזרח והנמצא בתוכה הולך בתוך הרכבת מתחילתה לסופה היינו ממזרח למערב וכך יוצא שגם הנוסע מתקדם לכיוון מערב וגם הרכבת לוקחת אותו לכיוון מזרח (ומובן שכאשר מדובר בסיבוב עגול – אין לדבר סוף ותמיד הרכבת גוררת איתה את הנוסע בה), וכן בעניינינו: השמש נעה בסיבוב יומי ממזרח למערב אך גלגל השמש גורר איתו את השמש ממערב למזרח.]

הסיבוב היומי הוא (בעיקר) הקובע איפה יהיה אור – יום ואיפה יהיה חושך – לילה. הסיבוב שנתי מתחלק לארבעה זמנים בשנה הנקראים בלשון חז"ל "תקופות", התקופה הראשונה היא ניסן ולאחר מכן תמוז, תשרי וטבת. תקופות אלו מתחלפות כעבור מספר קבוע של ימים וסך הכול הם (קצת יותר מ) שלוש מאות שישים וחמשה ימים, וכשנגמרת תקופת טבת מתחיל שוב תקופת ניסן ובזה מתחיל סיבוב שנתי חדש של השמש.

זמן תליית המאורות

והנה, ביום רביעי לבריאת העולם קבע הקב"ה את המאורות ברקיע השמים, דבר זה קרה בתחילת היום ומאחר והיום הולך אחר הלילה כפי שכתוב "ויהי ערב ויהי בוקר יום רביעי" יוצא, שקביעת המאורות הייתה ביום שלישי בלילה שהוא תחילת ליל רביעי. ובעניין זמן בריאת העולם נחלקו התנאים: ⁴ "רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם.. רבי יהושע אומר בניסן נברא העולם", ולעניין חשבון מהלך התקופות פוסק אב"י להלכה כרבי יהושע שבניסן נברא העולם ואם כן התקופה הראשונה בארבע העונות הייתה תקופת ניסן. יוצא אפוא שתליית המאורות ברקיע הייתה בליל יום רביעי בחודש ניסן. מאחר ובימים אלו היום והלילה שווים וכל אחד מהם הוא שתים עשרה שעות, משש עד שש, יוצא, שקביעת המאורות שהייתה בתחילת ליל רביעי של תקופת ניסן - הייתה בשעה שש בערב (כי אורך היום והלילה תלוי בזווית בה מאירה השמש על כדור הארץ וזווית זו משתנית בין תקופות השנה שבתמוז הזווית

גורמת לכך שהיום יהיה ארוך יותר ובטבת הלילה ארוך יותר, ובתשרי וניסן היום והלילה שווים, ואכמ"ל).

שבעת כוכבי הלכת

דבר נוסף ישנו ברקיע השמים והוא שבעת כוכבי הלכת השולטים (כביכול) בסדר קבוע אחד אחרי השני בכל שעה של שישים דקות שולט כוכב אחר, וכך יוצא שבתחילת כל אחד מלילות השבוע שולט כוכב אחר משבעה אלו. כוכב זה שולט תמיד באותו היום ובאותה השעה ביום, ולדוגמא: ביום שלישי משעה שש עד שעה שבע בערב תמיד שולט כוכב שבתאי.

ולכן, בתקופת ניסן שהלילה מתחיל בשעה שש, יוצא, שכוכב שבתאי שולט בשעה הראשונה של הלילה, ומאחר והיום הולך אחר הלילה נמצא שכוכב שבתאי הוא שולט בשעה הראשונה של יום רביעי (ומובן שבימות הקיץ שהלילה מתחיל מאוחר יותר ובשעה שש בערב עדיין מאיר אור היום, כוכב שבתאי שולט בשעה שש בערב של סוף יום שלישי ולא בתחילת יום רביעי). ולפי זה מובן שתליית החמה ברקיע בבריאת העולם הייתה ביום שלישי בערב שהוא תחילת ליל רביעי בשעה שש שאז שולט כוכב שבתאי, ואז התחיל סיבוב השמש והתחילה התקופה הראשונה שהיא תקופת ניסן.

המחזור הקטן והמחזור הגדול

והנה, אורכם של ארבע תקופות השנה הוא קבוע (תשעים ואחד יום ושבע וחצי שעות) וכאשר עובר הזמן – מתחלפת התקופה. ואם כן יוצא שכל תקופה מתחילה בשעה אחרת ביום, שהרי תקופת ניסן התחילה בשש בערב ותקופת תמוז המתחילה לאחר תשעים ואחד יום ושבע וחצי שעות – היא מתחילה באחד וחצי לפנות בוקר, וכן הלאה שכל תקופה מתחילה לאחר תשעים ואחד יום, באיחור של שבע וחצי שעות מהשעה בה התחילה התקופה הקודמת.

לפי חשבון זה יוצא שתקופת ניסן הבאה בשנה שנייה, היא תתחיל בשעה שתים עשרה בלילה (משום שכל תקופה מתחילה באיחור של שבע וחצי שעות וארבע תקופות כפול שבע וחצי הוא שלושים שעות), ואם כן תקופת ניסן הראשונה הייתה בשעה שש בערב של ליל רביעי ותקופת ניסן השנייה תהיה שלושים שעות שהם יום ורבע לאחר מכן, דהיינו בליל חמישי בשעה שתים עשרה בלילה. וכך הוא חשבון כל התקופות. לפי חשבון זה יוצא שתקופת ניסן בשנה השלישית תהיה שלושים שעות לאחר תקופת ניסן של השנה השנייה, דהיינו ביום שישי בשעה שש בבוקר ותקופת ניסן בשנה הרביעית תהיה בשבת בשעה שתים עשרה בצהריים. וכך יוצא שלאחר מחזור של ארבע שנים חוזרת החמה בשנה החמישית להתחיל את תקופת ניסן

בשעה שש בערב שהיא אותה השעה בה התחילה בשעה שנבראה, אך אין זה באותו היום בו היא נבראה אלא לאחר חמשה ימים (משום שכל שנה התחילה תקופת ניסן יום ורבע לאחר הפעם הקודמת),

ואם תקופת ניסן הראשונה הייתה בשעה שש בערב של ליל רביעי, תקופת ניסן החמישית תהיה בשעה שש בערב של ליל שני. וזה נקרא מחזור קטן. לאחר עשרים ושמונה שנים אנו משלימים מחזור גדול של סיבוב החמה ואנו חוזרים לאותו המצב בו נתלתה השמש, דהיינו שתקופת ניסן מתחילה שוב בשעה שש בערב של ליל רביעי. ורגע זה נקרא בלשון חז"ל "חמה בתקופתה" היינו תחילת המחזור החדש של החמה ואז מברכים ברכת החמה, ובלשון השולחן ערוך⁵ "הרואה חמה בתקופתה והוא מעשרים ושמונה לעשרים ושמונה שנה והתקופה בתחילת ליל רביעי כשרואה אותה ביום רביעי בבוקר אומר ברוך עושה בראשית".

וכמובן שכל זה הוא לפי אופק ירושלים שבאופק זה הייתה בריאת העולם, ובשאר המקומות מברכים ברכת החמה כשמגיע אצלם השעה שבה הייתה תליית החמה בירושלים למרות שבאותו הרגע ממש בירושלים זה כבר זמן אחר לגמרי, וכמו בכניסת שבת שהיא נכנסה בששת ימי בראשית בשקיעה של אופק ירושלים, אך אנו מקבלים שבת בשעת השקיעה של כל מקום בפני עצמו, למרות שבשעה זו באופק ירושלים כבר נמצאים בעיצומה של השבת⁶.

ולמעשה אנו מברכים ברכת 'עושה מעשה בראשית' וברכת שהחיינו וכן אומרים פרק יט בתהלים המדבר על השמש וקטע גמרא הנ"ל העוסק בעניין ברכת החמה (על דרך תפילת קידוש לבנה).

פרק שני

זמן ברכת החמה

והנה, בעניין זמן ברכת החמה כותבים האחרונים שמן הדין היה לברכה בתחילת הלילה באותו הזמן שהיא נתלתה ברקיע, אך אין מברכים בלילה משום שלא רואים את השמש. לפי זה יוצא שהברכה ביום היא כעין השלמה לברכה שהיו צריכים לברך בלילה. ואכן, השולחן ערוך כותב "כשרואה אותה ביום רביעי בבוקר אומר ברוך עושה בראשית". ומדייק מכך המגן אברהם⁷ שצריכים לברך מיד בזמן הראשון

5. סימן רכט ס"ב.

6. עיין סדר ברכת החמה הערה 3.

7. שם סק"ה.

שאפשר לברך והיינו בנין החמה.

יתירה מכך: המגן אברהם כותב "ונראה לי שאם לא בירך עד לאחר ג' שעות לא יברך", ומשמע מכך שזמן ברכת החמה הוא דווקא בנין החמה ורק בדיעבד יכול לברך עד שלוש שעות ביום. לפי זה יוצא שזמן ברכת החמה הוא לפני תפילת שחרית, וכן יש הנוהגים למעשה. אך ישנם פוסקים⁸ הכותבים שהיה מקום לברך ברכה זו (בשם ומלכות) במשך כל היום עד הלילה ועל כל פנים אפשר לברך עד חצות היום, ולשיטתם, דברי השולחן ערוך הכותב שצריך לברך "בבוקר" פירושו הוא שהברכה צריכה להיות ביום אין חיוב לברך דווקא בתחילת היום (ממש).

והנה, כותב הרבי⁹ שזמן הברכה הוא "לכתחילה עד סוף ג' שעות זמניות (שהוא סוף זמן קריאת שמע), ובדיעבד עד חצות". ומשמע מכך שברכה זו יש לה סיום זמן אך אין עדיפות ואין חובת השתדלות לברכה מיד בנין החמה, ואכן כותב הרבי ש"נוהגים לברכה אחר תפילת שחרית".

ויש לעיין בדברי הרבי, ובשניים: א. מדוע לא נשתדל לברך בנין החמה והרי היינו צריכים לברך ברכה זו כבר בלילה ואם כן הברכה ביום היא כעין השלמה לברכה שלא יכלה להיאמר בלילה ולכן צריכים לברך ברכה זו ברגע הראשון שמתאפשר הדבר? ב. מהו טעם חשבון השעות שלכתחילה מברכים דווקא עד שלוש שעות ובדיעבד מברכים (בשם ומלכות) עד חצות ולא כל היום?

פרק שלישי

גדר ברכת החמה – הנאה או שבח

והנה, כמה סוגי ברכות תקנו חז"ל לברך: ברכות המצוות, ברכות ההנאה, וברכות שבח לה'. ברכות השבח יש מהם שהם גם ברכות על ההנאה והאדם חייב לברך ולשבח כאשר הוא נהנה מאותו הדבר ממנו הוא נהנה, ויש מהם שהם ברכות ראייה בלבד, היינו שהם אינם דברים שהאדם נהנה מהם אלא תחילת חיובם הוא כאשר האדם רואה דבר מסוים ומתוך הראייה הוא נזכר בגדולתו ובשבחו של ה', וכפי שכותב רבנו¹⁰ בעניין ברכת ראיית המלך "והוא הדין בכל שאר ברכות הראיה (שיתבאר בפרק זה) שאינה של הנאה אלא שעל ידי כן נזכרים בשבח של מקום ברוך הוא", היינו שכל ברכות הראיה המבוארים בפרק יג של ברכות הנהנין הם ברכות ראייה שעל ידי ראיית אותו הדבר (כמו מלך וכדומה) נזכרים בגדולתו של ה' והם אינם ברכות הנאה.

8. עיין דגול מרבבה שם.

9. סדר ברכת החמה שם.

10. סדר ברכות הנהנין פ"ג ס"ט.

ברכת החמה וברכת הברק - ההתאמה

והנה, נוסח ברכת החמה כפי שמופיע בגמרא הוא 'ברוך..עושה בראשית' אך אנו מברכים "ברוך..עושה מעשה בראשית", ובטעם קביעת נוסח זה כותב הרבי¹¹ "על פי מה שכתב אדה"ז בסידורו סדר ברה"נ פי"ג סט"ו (בנוגע לברכת הברק)".

ונראה לומר אשר נוסח ברכת החמה שווה לנוסח ברכת הברק משום שהם שווים גם בתוכנם: באותו מקום אליו מציין הרבי, כותב רבנו הזקן שכאשר הברקים והרעמים מופיעים בנפרד אחד אחרי השני "נהגו העולם במדינות אלו לברך על הברק עושה מעשה בראשית ועל הרעם שכוחו וגבורתו מלא עולם לפי שברוב הפעמים הם באים זה אחר זה מיד ואינם חפצים לברך ברכה אחת ב' פעמים זה אחר זה כי טוב יותר לשבח למקום ברוב תשבחות מלשבחו בשבח אחד", ומשמע מכך שברכת הברקים היא ברכת השבח. לפי זה נראה לומר שמאחר ונוסח ברכת החמה הוא אותה הברכה שמברכים על הברקים, אם כן הם דומים גם בתוכנם היינו שברכת החמה גדרה הוא גם כן ברכת השבח.

יתירה מכך: דין ברכת הברק נאמר בפרק יג מסדר ברכות הנהנין שעליו כותב רבנו ש"כל שאר ברכות הראיה (שיתבאר בפרק זה)" הם ברכות ראיה "שאינה של הנאה אלא שעל ידי כן נזכרים בשבחו של מקום ברוך הוא", ואם כן גם ברכת הברק היא בכלל זה – ברכת שבח הבאה מראייה ואינה ברכה של הנאה.

ומאחר וברכת החמה שווה בנוסחה לברכת הברק, מסתבר לומר שהם דומות גם בתוכנם, שגם ברכת החמה היא ברכת שבח הבאה כתוצאה מראייה ואינה של הנאה. וכן אומר הרבי¹² "וצריך עיון גדול שלא קבעו לברכת החמה ברכה פרטית ומבוררת כו' כדי להרבות בכבוד המקום...והרי לא גרע מים הגדול", ומשמע שברכת החמה עניינה הוא ברכת השבח הבאה מראייה ואינה ברכה של הנאה כמו ברכת השבח על הים הגדול ושאר ברכות.

ברכת החמה וברכת הברק - ההבדלים

והנה, בעניין ברכת הברקים כותב הברטנורא¹³ "ברוך עושה מעשה בראשית שכל אלו מעשה בראשית הם דכתיב ברקים למטר עשה", ולכאורה ביאור דבריו הוא שבמעשה בראשית נבראו ברקים אך כשרואים ברקים אנו מברכים על ברקים אלו הנראים כעת ברקיע השמים, ואם כן יוצא מדבריו שהברכה על הברקים פירושה

11. שם הערה 2.

12. שיחת ברכת החמה תשמא

13. ברכות פ"ט משנה ב.

שבח על דבר הקורה עכשיו לפנינו. וכן 'קידוש לבנה' שאנו מברכים בכל חודש, אנו מברכים ומשבחים את מולד הלבנה שנולדה שוב מחדש בחודש זה כפי שנקבע בבריאת העולם ואם כן הברכה היא על דבר הקורה עכשיו ביום זה. אך בעניין ברכת החמה כותב הרמב"ן¹⁴ "והוי להו כרואה חמה בתקופתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן דהיינו בתחילת הוויתן, מברך". וכן כותב הריטב"א¹⁵ לעניין ברכת הנר במוצאי שבת "שהוא תחילת ברייתו והוי כרואה חמה בתקופתה", ומשמע מדבריהם שברכת החמה בתחילת המחזור החדש של עשרים ושמונה שנה הוא שבח על "תחילת הוויתן" ו"תחילת ברייתו" בששת ימי בראשית, היינו כאשר השמש חוזרת למקומה הראשון ומתחילה את המסלול מחדש, היא מזכירה לנו את בריאתה בששת ימי בראשית ואנו מברכים ומשבחים את מה שקרה אז. ולפי זה יוצא שברכת החמה וברכת הברקים נוסח ברכתם הוא שווה – עושה מעשה בראשית, אך יש ביניהם הבדל בכך שברכת הרעמים היא על הברקים הנראים כעת ואילו ברכת החמה היא ברכה על דבר שהתרחש ביום הרביעי לבריאת העולם.

ברכת החמה וברכת יוצר אור – השווה והשונה

והנה, בתפילת שחרית בכל יום אנו מברכים ברכה הפותחת בברכת יוצא אור ובורא חושך ומסתיימת בברכת יוצר המאורות. ברכה זו, מחד היא ברכת השבח וכפי שכותב רבנו¹⁶ "ש" ברכת קריאת שמע וכל ברכת השחר הן ברכות שבח והודאה", ומאידך היא גם ברכת הנאה וכפי שכותב רבנו¹⁷ שהסומא מברך ברכת יוצר אור "מפני שגם הוא חייב בברכת יוצר המאורות כמו אחרים הפקחים לפי שהוא נהנה במאורות שרואין הפקחין האחרים". ואם כן יוצא שמחד היא דומה לברכת החמה בכך ששניהם הם ברכות שבח על החמה ומאידך היא שונה בכך שהיא ברכת הנאה ואילו ברכת החמה אינה ברכה של הנאה. ולפי זה יוצא שביום יד בניסן שנה זו שנמצאת 'חמה בתקופתה' ומברכים ברכת החמה, אנו מברכים שני ברכות השונות בנוסחם אך שוות במשמעותם ושניהם נאמרות על אותו הדבר, היינו ברכת 'יוצר אור... יוצר המאורות' וברכת 'עושה מעשה בראשית' שניהם הם ברכות שבח על החמה?!

ובמילים אחרות: לפי מנהגנו שמברכים ברכת החמה לאחר התפילה, יוצא, שכבר ברכנו 'יוצר אור... יוצר המאורות' על השמש, וברכה זו הנאמרת ביום זה של תחילת מחזור השמש, היא גם שבח על תחילת הסיבוב החדש ומה טעם לברך שוב 'עושה

14. ברכות נ ע"א.

15. פסחים נד ע"א.

16. סימן נט ס"ד.

17. סוף סימן ט

מעשה בראשית' על מחזור השמש החדש?
 וגם יש לעיין מדוע אכן ברכת 'יוצר אור היא ברכת הנאה ואילו ברכת החמה אינה
 ברכה של הנאה!?

פרק רביעי

ייחודיותה של ברכת החמה

והביאור בזה: השמש יש בה שני חלקים: א. גוף כדור השמש. ב. אור השמש המאיר
 לארץ. ואולי אפשר לומר שבריאת השמש נעשתה אף היא בשני חלקים: תחילה
 נברא גוף כדור השמש והגלגל השנתי בליל רביעי למעשה בראשית בשעה שש בערב
 ואילו אור השמש נברא רק למחרת בשלוש שעות ביום לדעה הראשונה, או בחצות
 היום לדעה השנייה¹⁸.

לפי זה יוצא שמהלך השמש בתחילת בריאתה התחלק לשני שלבים: השלב הראשון
 הוא חמש עשרה (או שמונה עשרה) השעות הראשונות בהם הייתה תלויה ברקיע רק
 השמש עצמה בלי האור ואחר כך התחיל השלב השני שבו האיר גם אור השמש.

ברכת החמה וברכת 'יוצר אור – ההבדלים והיחידוש

על פי זה ניתן להסביר את ההבדל בין ברכת 'יוצר אור לברכת החמה:
 ברכה על מאורע יכולה להיות בשני אופנים: א. כאשר המאורע קורה שוב (וכמו
 קידוש לבנה שמברכים בכל חודש כאשר הלבנה מתחדשת). ב. המאורע אכן אינו
 חוזר על עצמו אך הברכה נאמרת כאשר מגיע הזמן בו אירע אותו מאורע ואנו נזכרים
 באותו אירוע – אנו משבחים על מה שאירע.

ברכת 'יוצר אור הנאמרת בכל יום, היא ברכת שבח על האור והיא ברכה הבאה
 כתוצאה ממאורע הקורה היום (וכמו ברכת הברק שהיא ברכה על הברק שראינו
 עכשיו ברגע זה שהוא נברא בימי בראשית והוא מזכיר לנו את שבחו של הקב"ה).
 ברכת החמה נתקנה כברכת שבח על בריאת גוף כדור השמש עצמו ללא קשר לאור
 היוצא ממנו והיא ברכה על דבר שקרה אז ביום הרביעי למעשה בראשית והיום הוא
 אינו קיים. כלומר, שבח זה על בריאת גוף החמה שייך לברך רק כאשר יש לפנינו,
 כביכול, את כדור השמש בלי האור, אך לאחר בריאת אור השמש, לא ניתן לחלק בין
 גוף כדור השמש לאורו ולומר שאנו מודים רק על בריאת גוף השמש בלא האור, אלא
 השמש והאור הם דבר אחד ואדרבה עניינו של השמש הוא בשביל האור – להאיר.

18. ויש להעיר מתניא שער היחוד והאמונה פ"ג שם נתבאר שישנו אור הכלול בעצמותו הבטל לגוף
 השמש וישנו אור המאיר לעולם ולפי זה אפשר לומר שאור הכלול בעצמותו אכן נברא בלילה אך הוא לא
 הורגש, ורק ביום התחיל להאיר האור המאיר לעולם.

ומשום כך, לאחר בריאת אור השמש אנו מברכים בכל יום ברכת 'יוצר אור' ומשבחים על בריאת האור שאותו אנו רואים בכל יום (שהרי כנזכר לעיל שברכת יוצר אור היא ברכת השבח), ולא ניתן לברך ברכת 'עושה מעשה בראשית' על בריאת גוף כדור השמש בלבד. אך באמת ייתכן, שאילו היה לפנינו את גוף השמש עצמו בלי האור, והיינו רואים אותו בכל יום – היינו מתחייבים בכל יום בברכת 'עושה מעשה בראשית' על בריאת גוף כדור השמש (כפי שמברכים על הברקים).

שונה ומיוחד הדבר בברכת החמה שאותה תקנו חז"ל לברך (לא על הופעת גוף השמש בפני עצמו, אלא) כאשר מגיע זמן זה שבו בבריאת העולם הייתה השמש לבד בלי האור. כלומר, לאחר עשרים ושמונה שנים כאשר השמש חוזרת למקומה הראשון ומתחילה את הסיבוב מחדש באותה השעה ובאותו היום בו היא נבראה, כאשר אנו נמצאים היום באותם חמש עשרה שעות ראשונות של תחילת סיבוב השמש בהם בתחילת הבריאה הייתה השמש לבד בלי האור, אנו נזכרים באופן בריאת השמש שהיא נבראה כבריאה בפני עצמה ואנו מברכים ברכת השבח על כך. (ולמרות שעכשיו כאשר השמש מתחילה את סיבובה החדש, האור נמצא כל הזמן ואי אפשר לכאורה לברך על השמש עצמה, מכל מקום, הזכרנו לעיל שברכת השבח הזו לא נתקנה על מצב השמש כפי שהיא עכשיו (כמו קידוש לבנה וברכת הברקים) אלא היא ברכה על מה שקרה אז במעשה בראשית, ומשום כך למרות שעכשיו השמש מחוברת עם האור, בכל זאת אז באותם השעות הייתה השמש לבדה בלי אור, ועל כך אנו משבחים).

דבר זה ניתן לדייק מלשונו של רבנו הכותב¹⁹ שאם טעה בתפילת שחרית ובירך ברוך.. אשר בדברו מעריב ערבים' וחתם ברוך.. יוצא המאורות לא יצא "שהרי כל פתיחת הברכה לא הייתה כתיקונה (שלא בירך כלל על יצירת האור", ומשמע מכך שלשיטת רבנו הברכה נתקנה על האור עצמו ולכן אם לא הזכיר את האור בברכה - לא יצא.²⁰ לפי זה מובן שברכת יוצר אור היא גם ברכת הנאה משום שהיא נאמרת על האור

19. סימן נט ס"א.

20. והנה, עדיין אפשר להקשות שברכת יוצר אור מסתיימת ב'ברוך... יוצר המאורות' ואם כן יוצא לכאורה שכן מברכים על המאור - גוף השמש עצמו? ומסתבר לומר שהכוונה היא לאור עצמו שהרי סיום הברכה צריך להיות מעין הפתיחה וכשם שבפתיחה מברכים על האור כך גם בסיום הברכה הכוונה היא על האור, וזה שמזכירים את המאור אין הכוונה שמברכים על בריאת המאור עצמו אלא מברכים על המאור היוצר אור. ובמילים אחרות: לאחר בריאת האור כל עיקרו של גוף השמש הוא בשביל האור ולכן הברכה היא לא על המאור כבריאה בפני עצמה אלא כמאור הנותן ושייך לאור, וכפי שביארנו לעיל שבשעה שיש אור לא שייך לברך על המאור עצמו.

הניתן להנאה, מה שאין כן ברכת החמה שהיא ברכה על גוף השמש עצמו כפי שנברא בלי האור והוא דבר שאין ממנו הנאה²¹.

זמן ברכת החמה – למנהגנו

לפי זה מובן שיטתנו שמברכים ברכת החמה לאחר תפילת שחרית עד סוף שעה שלישית ולא מיד בנין החמה:

ברכת החמה צריכה להיאמר בשעה בה היה רק שמש בלי אור, ודבר זה הוא בשווה בכל חמש עשרה השעות הראשונות ומשום כך אין כל חיוב להשתדל לברך ברכת החמה מיד בנין החמה אלא אפשר לברכה עד שלוש שעות (ובדיעבד מברכים עד חצות כי סומכים על הדעה הסוברת שבחצות היום נברא האור).

וכמובן שכל זה הוא רק מצד זמן הברכה שהוא שווה בכל אותם השעות, אך מצד דין 'זריזין מקדימים למצוות', היה עדיף לברך ברכה זו כבר בתחילת זמנה בלילה, ומאחר ואין מברכים בלילה – יש מקום להזדרז לברכה בתחילת הבוקר, אך ודאי שאין זה קודם לתפילת שחרית אלא מברכים רק לאחר התפילה.

ועדיין יש לעיין מהו יסוד ההלכה שלכתחילה מברכים עד סוף שעה שלישית ובדיעבד מברכים עד חצות. כמו כן נותר לנו לבאר ולהוכיח את דברינו שגוף השמש עצמו נברא בתחילת ליל רביעי ואילו אור השמש נברא ביום רביעי בשלוש שעות או בחצות – הפרש של חמש עשרה שעות לדעה הראשונה, ולדעה השנייה שמונה עשרה שעות הכולל.

21. ויש לכך נפקא מינה מעשית היוצאת מכך שברכת החמה אינה ברכה של הנאה:

הלכה היא שאסור להנות מדבר לפני שמברכים עליו, אך דברים שאינם של הנאה מותר לראותם לפני הברכה. ודנים האחרונים (ברכת אברהם (טריויש) עמוד תנט) בעניין ברכת מאורי האש במוצאי שבת, כיצד מדליקים את האש לפני הבדלה והרי הברכה עליו נאמרת בתוך ההבדלה ויוצא שנהנים בהדלקתו לפני הברכה? ומתרץ, שבמקרה זה, הסיבה לכך שאינו מברך מיד בהדלקה הוא כדי לברך בתוך ההבדלה וכיוון ששווה עם הברכה לצורך זה, אין בכך משום נהנה לפני ברכה. ולפי זה מובן לעניין ברכת החמה שאילו ברכה זו הייתה ברכת הנאה – היה אסור להסתכל בחמה קודם שמברך, אך ברכה זו היא אינה ברכת הנאה ומותר להסתכל בשמש. ויש להעיר שבברכת הלבנה כותב הרמ"א (סימן תכו ס"א) "ואין לקדש החודש אלא בלילה שהלבנה זורחת ונהנין מאורה", ומשמע מכך שיש הנאה מהלבנה ואם כן ברכתה היא גם ברכה על הנאה, בשונה מברכת החמה שהיא "אינה של הנאה". ויש להאריך עוד בביאור דברי הרמ"א בעניין ההנאה מהלבנה, ואכמ"ל.

פרק חמישי

שמש ביופיה

הזכרנו לעיל שבריאת מערכת השמים נעשתה לפי אופק ירושלים והמאורות נתלו בליל רביעי בשעה שש בערב לפי אופק ירושלים ואז התחיל הלילה, ורק למחרת בבוקר זרחה השמש לראשונה בירושלים. ומיד מתעוררת 'קלאץ קשיא': היכן היה אור השמש בכל שתיים עשרה שעות אלו. כלומר, כאשר בירושלים חושך – השמש מאירה במקום אחר בכדור הארץ, אך ביום רביעי שבו הייתה הזריחה הראשונה, הרי ודאי שהזריחה הראשונה הייתה באופק ירושלים ומאחר והשמש נתלתה בירושלים בלילה אי אפשר לומר שבשעה זו היא האירה במקום אחר ואם כן איפה היה אור השמש בכל ליל רביעי?

ולכן נראה לומר שהמאורות נתלו בשני שלבים: חלק אחד הכולל את גוף כדור השמש והגלגל השנתי – נברא בליל רביעי, ואילו החלק שני הכולל את אור השמש והגלגל היומי – נברא בבוקר. יתירה מכך: בריאת אור השמש לא הייתה בנץ החמה של יום רביעי אלא היא הייתה בסוף שעה שלישית – לדעה אחת, ולדעה השנייה – בחצות (והכול כמובן לפי אופק ירושלים).

יופי של בריאה

ביאור הדברים: כותב הלבוש²² שהמאורות נתלו בסוף שעה שלישית ביום ואילו ספר העיבור כותב שהמאורות נתלו בחצות היום, והדבר תמוה והרי המאורות נתלו בליל רביעי? ולכן נראה לומר שהם מדברים על בריאת האור שהיא נבראה בבוקר יום רביעי ולא על בריאת השמש עצמה שהיא נתלתה בליל רביעי.

ובטעם הדבר – שהאור לא נברא מיד בזריחה ובביאור מחלוקתם של הלבוש וספר העיבור – נראה לומר על פי דברי הגמרא²³ "אמר רבי יהושע בן לוי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בדעתן נבראו בצביונם נבראו", ומסביר רש"י שבקומתן נבראו פירושו שנבראו דברים שלמים ולדוגמא השור נברא שלם עם קרניים ובגודל של פר, והסיבה לכך שנבראו דברים שלמים מסביר התוספות שהיא משום יופי הבריאה "שהיופי לא יבוא אלא אם כן נתגדל כל הצורך".

וכן אפשר לומר בעניין אור השמש שיופי השמש אינו כאשר השמש עולה לאיטה מנץ החמה ומוסיפה לאט לאט באור אלא יופי השמש הוא כאשר "נתגדל כל הצורך"

22. סימן תכח.

23. חולין דף ס ע"א

היינו כאשר היא מאירה בעוצמה רבה ודבר זה קורה בשלוש שעות ביום. ולפי זה צריך לומר שביום הרביעי שאז נברא השמש, היא לא האירה כדרכה בכל יום לאט לאט מנץ החמה עד שהאירה בעצמה בשלוש שעות, אלא גוף השמש היה חשוך ובסוף שעה שלישית ביום האירה השמש בבת אחת ובעצמה רבה כפי שדרכה להאיר בכל יום בשלוש שעות. וזהו פירוש דברי הלבוש שהמאורות נתלו ביום רביעי בסוף שעה שלישית היינו שאור השמש התגלה בבת אחת ביום רביעי בסוף שעה שלישית שאז השמש נמצאת בשיא יופייה. מה שאין כן שיטת ספר העיבור היא שאור השמש החל להאיר בחצות משום שלדעתו שיא יופיו של האור הוא כפי שהשמש מאירה בעוצמה בחצות היום ולכן ביום הרביעי החלה השמש להאיר רק בחצות היום.

ובטעם המחלוקת מתי הוא שיא יופיו של האור נראה לומר, שכל דבר בעולם הולך ועולה ומתקרב לשיא ואז הוא נסוג לאחור. וכן השמש בכל יום היא הולכת ומתקדמת ומאירה יותר ויותר עד שהיא מגיע לשיא חוזקה בחצות היום ואז היא הולכת ונסוגה ושוקעת. ומשום כך כאשר מדברים על יופי השמש אפשר לומר שהיא כאשר השמש מאירה בסוף שעה שלישית שאז מחד היא מאירה בעוצמה ולמרות שהיא אינה מאירה בשיא עוצמתה אך מאידך היא הולכת ומתחזקת ומוסיפה באור, וזהו שיטת הלבוש, אך אפשר לומר שיופי השמש הוא כאשר השמש מאירה בחוזקה ובשיא עוצמתה למרות שרגע אחר כך היא מתחילה לסגת ולרדת וזהו שיטת ספר העיבור. לפי זה יוצא שביום רביעי למעשה בראשית הלילה היה חמש עשרה שעות משעה שש בערב ועד לשעה תשע בבוקר ורק בשעה תשע החלה השמש להאיר בבת אחת כפי שהיא מאירה בכל יום בשעה זו והיא שקעה בשש בערב וכך יוצא שביום זה היא האירה רק תשע שעות ביום. וכן לענין הארת השמש על כדור הארץ צריך לומר שהשמש התחילה להאיר בשעה תשע לא מהמקום בו היא הייתה אמורה להאיר בנץ החמה בשעה שש בוקר, אלא במקום מערבי יותר בו היא הייתה אמורה להיות אילו היא הייתה מתחילה להאיר בשעה שש בוקר.]

ויש להביא ראיה לדברים מדברי הרבי הכותב²⁴ "משמע להדיא שתיכף לבריאת המאורות התחילו לסובב בפועל ממש". ואם כן יוצא שאם נאמר שהגלגל השנתי נברא בליל רביעי, נהיה חייבים לומר שהוא גם החל להסתובב מיד כשנברא בליל רביעי. ומזה גם משמע שהאור נברא רק למחרת ביום משום שאם הוא נברא בלילה הוא היה חייב להתחיל להסתובב כבר בלילה, וזה ברור שהשמש לא האירה בשום מקום לפני שהאיר באופק ירושלים.

זמן ברכת החמה – לכתחילה ובדיעבד

לפי זה מובן שאכן מצד זמן הברכה, אין עדיפות לברכה מיד בתחילת הלילה בדיוק באותה השעה בה נתלתה השמש, אלא אפשר לברכה עד שלוש שעות, משום שהברכה צריכה להיאמר בשעה בה היה רק שמש בלי אור, ודבר זה היה בשווה בכל השלוש השעות הראשונות של היום. כל זה הוא לכתחילה, אך בדיעבד נסמוך על שיטת ספר העיבור הכותב שהמאורות נתלו בחצות היום וכביאורנו לעיל שהכוונה היא על אור השמש שהוא התחיל להאיר (וכן גלגל השמש היומי התחיל להסתובב) רק בחצות, ועד אז – במשך שמונה עשרה שעות – היו ברקיע רק גוף כדור השמש והגלגל השנתי שסובב אותו, ולאורך כל זמן זה אפשר לברך ברכת החמה²⁵.

(ויש להעיר שאמנם מחלוקת זו מתי נתלו המאורות נאמרה בשיטת הסוברים שבתשרי נברא העולם, אך בפשטות מחלוקת זו קיימת גם לשיטה הסוברת שבניסן נברא העולם שגם היא מסכימה שכך אירעו הדברים וכל המחלוקת היא מתי קרו הדברים, בניסן או בתשרי, ואנו שסוברים לעניין התקופות שבניסן נברא העולם – יכולים גם כן לומר שכך אירעו הדברים.

ועיין בשערי אמונה (עמוד קפו) שם כותב הרבי אשר כשם שלרבי יהושע הסובר שהעולם נברא בניסן, "ברכת החמה דרואה חמה בתקופתה ולבנה בגבורתה הוא ביום ד' ולא ביום ו'. ומדרבי יהושע נדע גם לרבי אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם".

'חמה בתקופתה'

לפי זה יומתק לשון הגמרא "הרואה חמה בתקופתה":

לפי דברינו יוצא שבמחזור הראשון של השמש בעת בריאת העולם הייתה לשמש שני מצבים שהם שני תקופות: א. תקופת החמה כשהיא הייתה בפני עצמה בלי האור, ותקופה זו נמשכה חמש עשרה (או שמונה עשרה) שעות. ב. לאחר מכן עד סוף העשרים ושמונה שנים הייתה תקופת זמן של החמה יחד עם אורה (ובמחזורים הבאים ישנה רק תקופה אחת של החמה ואורה).

ואם כן ברכת החמה נאמרת כאשר רואים את החמה עצמה בשעת תקופתה שלה - באותם שעות בהם היא הייתה בפני עצמה.

25. ויש להעיר שהלבוש בסימן רכס מסביר את דברי אב"י באופן אחר ממה שכתבנו לעיל, וכבר הקשו עליו האחרונים שדבריו סותרים והארכיון בשיטתו, ומכל מקום אפשר לחלק את דבריו וללמוד כדבריו כאן שהמאורות נתלו ביום הרביעי וכביאורנו בלי קשר לשיטתו באופן ביאור הגמרא.

פרק שישי

שני גלגלים, שני סיבובים, שני זמנים

והנה, כותב המגן אברהם²⁶: "ונראה לי שאם לא בירך עד לאחר ג' שעות לא יברך שכבר עברה ממקום הזה". וכבר נתקשו האחרונים בדבריו מה הפירוש "שכבר עברה ממקום הזה" ואיפה הוא אותו המקום בו נמצאת השמש עד שלוש שעות שאז אפשר לברך, ומדוע לאחר שלוש שעות היא עוברת מאותו המקום וכבר אי אפשר לברך? ואולי אפשר לבארו על דרך ביאורנו לעיל שאור השמש נברא רק ביום וכוונת המגן אברהם היא לומר שברכת החמה נאמרת רק באותם חמש עשרה שעות בהם גוף השמש נמצא בצד מזרח אך לאחר מכן כאשר השמש מתחילה ללכת גם לצד מערב – אי אפשר לברך.

ביאור הדברים: הזכרנו לעיל שבשמש יש גם גלגל יומי הסובב את כדור הארץ בכל יום והוא מוליך איתו את השמש וקובע (בעיקר) מתי ואיפה יהיה יום ומתי ואיפה יהיה לילה. ואולי אפשר לומר אשר כשם שאור השמש נברא רק ביום, כך גם הגלגל היומי שגם הוא נתלה (לא בליל רביעי כמו הגלגל השנתי, אלא) רק בסוף שעה שלישית ביום. וטעם הדבר הוא משום שתפקידו של גלגל זה הוא לסובב את השמש ממזרח למערב ולקבוע איפה תאיר השמש ויהיה יום ואיפה לא תאיר השמש ויהיה לילה, ואם כן יוצא שעיקר בריאתו היא בשביל אור השמש. ומכיוון שאור השמש התחיל להאיר רק בסוף שעה שלישית ביום, יוצא אפוא שעד לשעה זו שאור השמש התחיל להאיר – לא היה כל צורך בגלגל היומי והוא נתלה ברקיע כאשר היו צריכים אותו – בסוף שעה שלישית ביום כאשר התחיל אור השמש להאיר.

(ואפילו אם נאמר שגלגל זה נתלה בליל רביעי ביחד עם גוף השמש והגלגל השנתי, מכל מקום עדיין אפשר לומר שהוא לא התחיל את פעולתו היינו הוא לא סובב את השמש בסיבוב יומי ממזרח למערב משום שהשמש עדיין לא האירה ולא היה טעם ומשמעות לסיבוב זה).

מה שאין כן גוף כדור השמש שהוא נתלה בליל רביעי ויחד איתו נתלה הגלגל השנתי וגלגל זה החל להוליך את השמש כבר בשעה שש בערב בכוכב שבתאי ואז החלה תקופת ניסן. והנה, הגלגל השנתי מסתובב ממערב למזרח והגלגל היומי מסתובב ממזרח למערב ולפי דברינו שבליל רביעי היה רק גלגל שנתי, יוצא שבמשך כל הלילה השמש הלכה לצד מזרח בלבד וכאשר נברא בבוקר יום רביעי אור השמש עם הגלגל היומי – אז החלה השמש להסתובב גם ממזרח למערב

ובפשטות, כאשר השמש הולכת לכיוון מזרח – אז שייך לומר שהיא נמצאת בצד

מזרח אך כאשר השמש הולכת באותה השעה גם לצד מערב – אי אפשר לומר שהשמש נמצאת בצד מזרח שהרי היא גם מערב. וזהו פירוש דברי המגן אברהם שלאחר שלוש שעות ביום "כבר עברה ממקום הזה", היינו שברכת החמה מברכים כל זמן שהחמה נמצאת בצד מזרח, וזה היה רק בחמש עשרה שעות הראשונות של הבריאה שהיה רק גלגל שנתי והשמש הסתובבה לצד מזרח בלבד, אך כאשר נברא גם הגלגל היומי – החלה השמש להסתובב גם לצד מערב והיא עזבה ו"עברה ממקום הזה"²⁷.

פרק שביעי

בריאת האש ובריאת האור

ועדיין יש לעיין: בעניין ברכת האש במוצאי שבת כותב רבנו הזקן²⁸ "ואף שאין מברכים על שאר כל הדברים בשעה שנבראו מכל מקום האור כיון שנאסר בשבת והותר במוצאי שבת הרי זה כאילו נברא עתה מחדש ומברכים עליו בשעת בריאתו". כלומר, האש נבראה במוצאי שבת, וכל הדברים שנבראו בששת ימי בראשית אין מברכים עליהם כאשר מגיע זמן בריאתם, ולדוגמא: כאשר רואים חיה ביום חמישי בו נבראו החיות אין מברכים על בריאת חיות אלו. מיוחדת ושונה האש משאר הברואים בכך שמברכים עליה במוצאי שבת שאז הוא שעת בריאתה. והדבר תמוה מדוע כותב רבנו "שאין מברכים על שאר כל הדברים בשעה שנבראו" והרי ברכת החמה הנאמרת פעם בעשרים ושמונה שנים, היא נאמרת בשעה שנבראה החמה בדיוק כמו ברכת האש במוצאי שבת?

ולפי ביאורנו הדבר מובן: רבנו בא לבאר את החידוש בברכת האש במוצאי שבת על פני שאר הברואים וכותב "כיון שנאסר בשבת והותר במוצאי שבת הרי זה כאילו נברא עתה מחדש ומברכים עליו בשעת בריאתו". כלומר, כל הברואים נבראו בששת ימי בראשית וכשמגיע אותו היום בשבוע בו הם נבראו – לא חל בהם כל שינוי, אלא רק הגיע אותו הזמן בו הם נבראו אז בששת ימי בראשית. שונה הדבר באש שהיא

27. ויש להעיר שלכאורה קשה לומר שהמגן אברהם סובר כביאורנו משום שלפי דברינו זמן ברכת החמה הוא בכל השעות בשווה, ואם הוא לומד את ברכת החמה כדברינו, מדוע הוא כותב שצריך לברך דווקא בניץ החמה ומשמע ממנו שהברכה עד סוף שעה שלישית היא רק בדיעבד? ואפשר לתרץ שהמגן אברהם אכן לומד את עניין ברכת החמה כביאורנו ולכן לא יברך לאחר שלוש שעות (והוא אינו מקבל את דברי ספר העיבור אפילו לעניין ברכה בדיעבד), ולכן נקט לשון זה, אך סיבת הצורך לברך דווקא בניץ החמה הוא משום שחושש לשיטת מהרי"ל שהביא שם שפסק לברך מיד בניץ. ויתכן שטעמו של מהרי"ל עצמו היה מסיבה אחרת ולא משום שהבין את גדר ברכת החמה באופן אחר. ועל כל פנים, אנו לא באנו אלא לבאר את דבריו ש"לאחר ג' שעות לא יברך שכבר עברה ממקום הזה".

נבראה במוצאי השבת הראשונה לבריאת העולם, ובכל מוצאי שבת "הרי זה כאילו נברא עתה מחדש", ולכן "מברכים עליו בשעת בריאתו", ואם כן הברכה על האש נאמרת בכל מוצאי שבת לא בגלל שהיא אותה השעה בו נבראה האש אז בבריאת העולם, אלא מברכים עליה בכל מוצאי שבת משום שעכשיו היא נבראה, וכאילו נאמר שכמו שמברכים לפני עשיית מצווה 'עובר לעשייתו', כך מברכים על האש במוצאי שבת 'עובר לבריאתו'. ומוכן, שדבר זה אינו דומה כלל לברכת החמה, משום שברכת החמה לפי דברינו היא אינה ברכת שבח על בריאת גוף החמה המתחדשת ומתעוררת כאשר מגיע עכשיו שעת בריאתה שבו נבראה בבריאת העולם, אלא היא ברכת שבח שיכולה להיאמר בכל יום ויום מימות השנה, אלא שאין לנו את האפשרות לכך משום שהשמש מאירה ואי אפשר לברך על השמש בלי האור, ורק כאשר מגיע אותו הזמן בו הייתה השמש לבדה אנו כביכול 'מנצלים את ההזדמנות' ומברכים על החמה כפי שהיא לבדה²⁹.

פרק שמיני

פיוט ופרקים

לפי זה יומתק דבר נוסף: מנהג הקהילות הוא לומר בנוסח ברכת החמה פיוט 'אל אדון על כל המעשים' הנאמר בתפילת שחרית של שבת, בו אנו משבחים את המאורות וכפי שאומרים "מלאים זיו ומפיקים נוגה נאה זיום בכל העולם..קרא לשמש ויזרח אור", וכן פרק יט בתהלים בו אנו אומרים "השמים מספרים כבוד אל...לשמש שם אוהל בהם", אך הרבי השמיט פיוט זה בנוסח שלנו והשאיר רק את פרק יט בתהלים ויש לעיין בטעם הדבר³⁰.

ונראה לומר שפיוט זה עוסק רק בשבח האור וכפי שאומרים בפיוט זה "מלאים זיו ומפיקים נוגה נאה זיום בכל העולם..קרא לשמש ויזרח אור", ומטעם זה גם כן היא נאמרת בתפילת שבת בתוך ברכת יוצר אור – ברכת האור.

אך בפרק יט בתהלים אנו אומרים "ותקופתו על קצותם" ומסביר הרד"ק (בפירושו השני) שהכוונה היא על המהלך השנתי של השמש המחולק לתקופות השנה, וכן

29. ולהעיר שבברכת האש שווה לברכת יוצר אור בכך ששניהם הם ברכות שבח וגם ברכות הנאה, אך יש ביניהם הבדל בכך שבברכת האש צריך ש"יאורו לאורה" ובברכת האור אין צריך, ובפשטות הטעם הוא משום שהאור נראה בכל מקום ולא שייך לומר ש'יאורו לאורו' מה שאין כן באור האש.

30. יש שרצו לתרץ שאין אומרים פיוט זה משום שבנוסח חב"ד שקבע רבנו הזקן לא מצאנו (כמעט) פיוטים. אך יש להעיר שבקידוש לבנה אומרים פסוקים של ברך עושה ברוך יוצרך שהם (כעין) פיוטים ואינם פסוקים ממש, ואם כן גם בברכת החמה היה מקום לומר פיוט זה.

משמע גם מהזהר³¹. ולפי ביאורנו שברכת החמה נתקנה על גוף השמש עצמו בלי האור, מובן שאין אומרים פיוט זה אלא רק פרק יט בתהלים.

פרק תשיעי

שעות התקופה ושעות זמניות

לפי זה ניתן להסביר חידוש נוסף של הרבי בעניין זמן ברכת החמה: הרבי כותב ששלוש שעות אלו הם "זמניות (שהוא סוף זמן קריאת שמע)", היינו שלוקחים את שעות היום מנץ החמה ועד השקיעה ומחלקים את כל הזמן הזה לשתיים עשרה חלקים וכל חלק נקרא בשם שעה זמנית של היום ובחורף שהיום קצר יותר מהלילה יוצא שכל שעה זמנית של היום היא פחות משישים דקות, ואילו בקיץ שהיום הוא ארוך יותר מהלילה, כל שעה זמנית היא יותר משישים דקות. באופן חישוב שלוש שעות זמניות שבהם קוראים קריאת שמע של שחרית, ישנה מחלוקת בין הפוסקים: המגן אברהם³² סובר שמחשבים זאת מעלות השחר עד לצאת הכוכבים אך רבנו הזקן בסידורו סובר שמחשבים את השעות הזמניות מנץ החמה ועד השקיעה. וכותב הפרי מגדים³³ ששלוש שעות של ברכת החמה מחשבים כשעות זמניות, ואינו כותב כיצד מחשבים זאת ובפשטות הוא סובר כשיטת המגן אברהם ששלוש שעות אלו הם זמניות מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, ולדברי הרבי הכותב שזמן ברכת החמה הוא כמו זמן קריאת שמע, מסתבר שכוונתו היא לסוף זמן קריאת שמע כשיטת רבנו בסידור שמחשבים את השעות הזמניות מנץ החמה ועד השקיעה.

ויש לעיין בדבר זה מדוע חישוב השעות לברכת החמה הוא שעות זמניות ולא שעות קבועות. כלומר, זמן קריאת שמע תלוי בשלוש שעות משום "שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלוש שעות", ואם כן בכל יום יש לשער באותו היום מתי הם שלוש שעות של אותו היום וזהו סוף זמן קריאת שמע לאותו היום בלבד, אך ברכת החמה תלויה בתחילת המחזור החדש והוא אינו נמדד בשעות זמניות אלא בשעות קבועות שהרי כל שעה עגולה של שישים דקות מתחלף כוכב עד שעוברת התקופה ומתחילה תקופה חדשה ואין זה משנה האם באותה השעה יש בחוץ אור או חושך (כי זה תלוי בסיבוב הגלגל היומי), ואם כן אינו מובן: א. למה שלוש שעות ביום של ברכת החמה הם "זמניות" ולא שעות קבועות המורכבות משישים דקות בדיוק?

31. הקדמה ט ע"א.

32. סימן נח.

33. שם אשל אברהם סק"ה.

ב. אפילו אם נאמר שהשעות צריכות להיות זמניות, יש לעיין מה הקשר בין ברכת החמה לקריאת שמע ומדוע החישוב של שלוש השעות נעשה מנץ החמה (כקריאת שמע) ולא מעלות השחר?

ולפי ביאורנו הדבר מובן: תחילת יצירת גוף השמש נעשתה בשעה שש בערב שהיא שעה שווה ואז מתחיל זמן ברכת החמה, אך ברכה זו נאמרת כל זמן שהיה ברקיע חמה בלי אור וסיום זמן זה תלוי בשעות זמניות. כלומר, כדי שאור השמש יגיע לעוצמה של שלוש שעות, עליו להתחיל להאיר מנץ החמה ולהתחזק לאט לאט עד שיגיע ליופי האור של סוף שעה שלישית, ואם כן עוצמה זו תלויה בשעות זמניות מנץ החמה כי בנץ החמה עולה השמש ומתחילה להאיר ולאט לאט הולכת ומתחזקת ומאירה. וכן ביום הרביעי לבריאת העולם, האור נברא בדיוק שלוש שעות לאחר נץ החמה ואז הוא האיר באותה עוצמה כפי שהיה קורה אילו הוא היה מתחיל להאיר מהנץ לאט לאט, ואם כן מובן שדבר זה תלוי בשעות זמניות ודווקא מנץ החמה. [ועדיין יש לעיין מדוע נוקט הרבי "שעות זמניות" ולא שעות רגילות והרי יום זה הוא יום תחילת התקופה בו הלילה והיום שווים ואם כן כל שעה זמנית היא של שישים דקות כמו השעה התקופתית?]

ונראה לומר בפשטות שבעניין חשבון התקופה ישנם כמה שיטות ואנו נוהגים כשיטת שמואל שהוא קבע כמה הוא אורך השנה וכמה זמן נמשכת כל תקופה, אך באמת חשבון זה של שמואל הוא ארוך יותר מהחשבון האמיתי, אך בכל זאת כך אנו נוהגים להלכה שמברכים את ברכת החמה כאשר מתחיל המחזור החדש לשיטת שמואל. נמצא אפוא שכאשר מגיע יום תחילת המחזור החדש, לאו דווקא שבאותו היום אכן יהיו היום והלילה שווים, וכן יוצא שבשנה זו שנת תשס"ט ביום יד ניסן היום יהיה ארוך מהלילה בשלושים ושש דקות, וכך יוצא שכל שעה זמנית היא של שעה ושלוש דקות במקום שישים דקות בלבד. לפי זה מובן שכאשר אנו רוצים לשער מתי הם אותם שלוש שעות בהם הייתה השמש לבדה, ומתי נגמרו שלוש שעות אלו והשמש התחילה להאיר במלא עוצמתה, עלינו לחשב זאת לפי שעות זמניות משום שרק בסוף השלוש שעות הזמניות תגיע השמש לתקופה ותהיה באותו הרגע באותה עוצמה כפי שהייתה ברגע שנבראה.]

פרק עשירי הבטה או ראייה

והנה, כותב הרבי³⁴ ש"קודם הברכה יאשר רגליו ויביט בחמה פעם אחת", ומשמע מכך שההבטה בשמש היא חלק מהברכה, ועל ידי ההבטה אפשר לברך. ויש לעיין שאם הברכה תלויה בהבטה בשמש אם כן בטעם הבטה זו מדוע צריכים להגביה את העיניים ולהביט בשמש עצמה ולא מסתפקים בכך שהשמש מאירה וכולם רואים את האור וזה נחשב לראיית השמש? דבר נוסף יש לעיין: מהו ההבדל בין ברכת החמה לברכת יוצר אור שבה אין אנו מביטים בחמה בשעת הברכה? ועוד יש לעיין שהרי מדובר כאן בברכת הראייה ואם כן יותר מתאים לומר שלפני ברכת החמה צריכים "לראות" את השמש וכלשון הגמרא "הרואה חמה בתקופתה" ומדוע משתמש הרבי בלשון הבטה וכותב שצריך "להביט" בשמש? ולפי ביאורנו הדבר מובן: ברכת יוצר אור נאמרת בכל יום על האור, ואילו ברכת החמה נקבעה לשבח על תליית גוף השמש במקומו בלא קשר לאור. ומשום כך, כשמברכים על האור אין צורך להביט עליו אלא הוא נמצא בכל מקום אך כאשר מברכים על השמש עצמה – צריכים להביט עליה. והנה, בהבדל בין הבטה לראיה כותב המדרש³⁵ "רבי פנחס אומר הבטה מרחוק וראיה מקרוב", ולפי זה מובן שברכת החמה הנאמרת על השמש עצמה, צריך להסתכל עליה (ולא מספיק לראות את האור המאיר), ומכיוון שהיא רחוקה לכן כותב הרבי שצריך "להביט" על השמש ואינו כותב שצריך 'לראות' את השמש.

הבטה בשמש- קשר בין הברכה למתברך

ובטעם ההבטה על השמש נראה לומר שהיא משום שצריך לקשר את הברכה עם הדבר שעליו מברכים ולהראות שהברכה אכן הולכת על הדבר הזה. כלומר בדברים בהם ברור על מה מברכים – אין צורך להסתכל בשעת הברכה על הדבר שעליו מברכים, אך כאשר הברכה היא לשון כללית אפשר לפרשה בכמה אופנים, ולכן צריך להסתכל על מה שמברכים כדי להראות שמברכים על הדבר הזה, וכפי שעושים בברכת שהחיינו בלילה השני של ראש השנה שמסתכלים על הפרי החדש כדי להראות שברכת שחיינו אינו הולך (רק) על החג אלא (גם) על הפרי. וכן בעניינינו: ברכת עושה מעשה בראשית היא ברכת שבח כללית ואפשר לפרשה

34. סדר ברכת החמה אות ד.

35. איכה רבה פ"ה ד"ה זכור ה'.

כשבח גם על בריאת האור שהרי אף הוא נברא במעשה בראשית, ולכן צריכים להביט על גוף השמש ובזה אנו מראים שהברכה נאמרת על גוף השמש. מה שאין כן ביוצר אור שהיא ברכה מבוררת על האור - אין צורך להביט על האור³⁶.
(ובאופן אחר אפשר לומר שהאור נראה בכל מקום ולכן לא שייך לומר שצריכים להביט עליו במיוחד, מה שאין כן גוף השמש הנמצא במקום מסוים וצריכים להביט עליו במיוחד כדי לברך עליו.)

'תוך כדי שלוש שעות של דיבור'

לפי זה יובן דבר נוסף: הלכה פשוטה היא שאדם שעשה דבר הדורש ברכה בלי לברך - אינו יכול לחזור ולברך, ולדוגמא: הנוטל לולב בלי לברך - יצא ידי חובה ואינו יכול לחזור וליטול לולב שוב ולברך על הנטילה השנייה.

ועל דרך זה כותב רבנו³⁷ שברכת הברק צריכה להיות בתוך כדי דיבור של הברק "ואחר כדי דיבור אין לברך על העבר ויש חולקין וספק ברכות להקל". היינו שלאחר שעבר שיעור זה אי אפשר לברך על הברק אך בברק יש דבר מיוחד שכאשר מגיע ברק חדש הוא יוצר חיוב חדש ואז אפשר לברך על חיוב זה.

ומקשים האחרונים שמדברי הגמרא "הרואה חמה בתקופתה אומר" משמע, שהברכה צריכה להיות מיד כשרואה את החמה ואם כן קשה כיצד ייתכן הדבר שאדם יוכל לברך ברכת החמה והלא ראיית החמה נעשית מיד כשיוצא מהבית, ואם כן ברגע שראה את החמה הוא הפסיד את הברכה (כמו הנוטל לולב בלא ברכה) ואינו יכול לחזור ולראותה שוב ולברך (ובעניין זה היא אינה דומה לברכת הברק ואין בה חיוב חדש המופיע שוב)?

ולפי דברינו מובן שהברכה אכן אינה נאמרת על ראיית החמה עצמה אלא על החמה כפי הייתה בזמן זה במחזור הראשון, וכל ההסתכלות וההבטה בחמה היא כדי לקשר

36. ביאור נוסף אפשר לומר בסיבת ההבטה בשמש שהוא משום קבלת פני שכינה. כלומר, לשון זה ש"קודם הברכה יאשר רגליו ויביט בחמה פעם אחת" לקוח מסדר קידוש לבנה ושם (אחד הסיבות לכך ש)מביטים בחמה הוא כי בהבטה זו מקבלים פני שכינה, וכן אפשר לומר שגם בברכת החמה יש משום קבלת פני שכינה.

(ואמנם בקידוש לבנה אנו מזכירים את עניין זה של קבלת פני שכינה "אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת", ובברכת החמה אין אנו מזכירים כלום מעניין זה. אך אפשר לומר שקבלה זו טמונה בפסוק "והוא כחתן יוצא מחופתו" והיינו קבלת פני שכינה כחתן היוצא מחופתו).

ואולי אפשר לומר גם כן שזה שצריך ש"יאשר רגליו", היינו שרגליו יהיו ישרים הוא משום קבלת פני שכינה, היינו שבתפילת שמונה עשרה צריכים לעמוד ברגל ישרה מפני שעומדים לפני המלך (עיין סימן צה ס"א), וקבלת פני שכינה היא כעמידה לפני המלך. ועיין בשיחת שבת פרשת בחוקתי תשמא.

את הברכה עם הדבר שעליו אנו מברכים בלבד. ולכן מובן שבמשך כל שלוש השעות הראשונות של היום אפשר עדיין לברך כי לא עבר זמן הברכה ולא נגמר מעשה המצווה שעליו מברכים וכל שלוש השעות נחשבות כלפני נטילת הלולב. וכאילו נאמר ששיעור תוך כדי דיבור של ברכת החמה הוא נמשך לאורך שלוש שעות (לכתחילה, ובדיעבד עד חצות). וכמוכן שבשעה שרוצה לברך, עליו להביט בשמש ואז לברך כדי לקשר את הברכה עם הדבר שעליו מברך ולהראות על מה הוא מברך.

פרק אחד עשר

שבחו של מקום - ראייה או ברכה

ועדיין יש לעיין בדבר זה: כל ברכות הראייה נתקנו לברך כאשר רואים דבר מסוים שונה או חדש ועליו משבחים, אך ברכת החמה נתקנה לשבח על בריאת גוף השמש עצמו, וכשמסתכלים על השמש הרי לא רואים כל שינוי בין יום ברכת החמה לימים האחרים ואם כן לא מובן כיצד אפשר להתחייב בברכת השבח בשעה שלא רואים שום דבר מיוחד שאפשר לשבח עליו?

להבנת הדברים עלינו להקדים את דברי רבנו בעניין ראיית מלך גוי, וכותב רבנו³⁸ "הרואה מלכי אומות העולם צריך לברך ברוך.. שנתן מכבודו לבשר ודם", ומוסיף רבנו "ואפילו סומא שיודע שהמלך עובר מברך והוא הדין בכל שאר ברכות הראייה (שיתבאר בפרק זה) שאינה של הנאה אלא שעל ידי כן נזכרים בשבח של מקום ברוך הוא". ויש לעיין בדברי רבנו מדוע הסומא מברך כשיודע שהמלך עובר, והלא ברכה זו היא ברכת שבח הבאה מראייה וכיצד יכול לברכה מי שאינו רואה?

ברכה על שבח וברכה של שבח

ובביאור דברי רבנו "והוא הדין בכל שאר ברכות הראייה (שיתבאר בפרק זה) שאינה של הנאה אלא שעל ידי כן נזכרים בשבח של מקום" נראה לומר בשני אופנים:
א. הדבר שרואים הוא השבח וכשרואים דבר זה יש לברך ולשבח.
ב. השבח היא הברכה עצמה ותקנו חז"ל שכאשר רואים דבר מסוים אז יש לברך וברכה זו היא השבח.

כלומר, אופן ראשון הוא שמלך הוא דבר המעורר שבחו של מקום וכשרואים את המלך – נזכרים בשבח של מקום, ומיד מברכים ואומרים את שבחו של ה' שהמלך הזכיר לנו – 'שנתן מכבודו לבשר ודם'. וכן כל שאר ברכות הראייה הם עצמם מעוררים את השבח לה'. וזהו פירוש דברי רבנו "שעל ידי כן" – על ידי ראיית אותו הדבר –

38. סדר ברכות הנהנין פי"ג ס"ט.

"נזכרים בשבחו של מקום". אופן שני הוא שהשבח לה' הוא הברכה עצמה, היינו שתקנו חז"ל שכאשר רואים מלך, מיד יש לברך 'שנתן מכבודו לבשר ודם' ומילים אלו הם מעוררות אותנו ומזכירות לנו את שבחו של ה'. וכן בשאר ברכות הראיה וכמו ברכת הברק שכאשר רואים ברק תקנו חז"ל לברך 'עושה מעשה בראשית' ומילים אלו מזכירות לנו את שבחו של מקום שהוא ברא את העולם. וזהו פירוש דברי רבנו "והוא הדין בכל ברכות הראיה (שיתבאר בפרק זה)..שעל ידי כן" – על ידי הברכה עצמה – "נזכרים בשבחו של מקום".

[דוגמא לדבר ניתן להביא מההבדל בין ברכת המצוות לקידוש: המצווה היא העיקר וברכת המצוות היא ברכה שנתקנה על המצווה. אך קידוש היא ברכה שהיא עצמה מצווה. וכן לאופן הראשון השבח הוא הדבר שאותו רואים והברכה היא על השבח. אך לאופן השני הברכה עצמה היא השבח.]

וההבדל ביניהם הוא שלפי האופן הראשון חייבים לראות את המלך כי הוא השבח ורק כאשר רואים אותו אז כפועל יוצא מראיית השבח – מברכים, ומובן שמי שלא רואה את המלך, אינו יכול לברך, שהרי לא ראה את השבח עצמו וממילא אינו יכול להזכיר את השבח בפיו.

אך לפי האופן השני אפשר לומר שראיית המלך היא רק האמצעי שעל ידו מתחייבים בהזכרת השבח בברכה, ולכן יכול להיות שגם מי שלא ראה את המלך בפועל אם יצליח לגרום לעצמו להתחייב בברכה – הוא יוכל לברך ולהזכיר את השבח בברכה. ובמילים אחרות: מי שאינו רואה את המלך, לפי האופן הראשון חסר לו בעצם השבח היינו שהוא אינו מודע לשבחו של מקום שהרי לא ראה את המלך. אך לפי האופן השני מי שלא רואה את המלך, חסר לו באמצעי שעל ידו הוא יוכל להתחייב לומר את השבח, אך אם יברך – הוא יאמר את אותו השבח באותו החוזק ובאותו החיוב כמו מי שראה את המלך.

הפקח והסומא – ראייה כמטרה וראייה כאמצעי

אולי אפשר לומר ששני אופנים אלו הם ההבדל בין הפקח לסומא: הפקח רואה את האור ולגביו אפשר לומר שהברק או המלך מזכירים את השבח והברכה היא על השבח (אך אפשר לומר גם כאופן השני שהברכה עצמה היא השבח). אך בסומא נראה לומר שברכתו היא כאופן השני היינו שהברכה היא המזכירה לו את השבח ורק עליו למצוא אמצעי שיגרום לו לברך ולהזכיר לעצמו על ידי הברכה את שבחו של מקום. ותקנו חז"ל שאמנם ברכות אלו הם ברכות ראייה ולכן צריך לראות את המלך כדי להתחייב להזכיר את שבחו של מקום על ידי מילות הברכה, מכל מקום כאשר המלך עובר והסומא יודע על כך, זה כבר אמצעי מספיק בשבילו

כדי לברך ולהזכיר לעצמו את השבח על ידי הברכה. ואכן, רבנו כותב שהרואה מלך גוי "צריך לברך" – לשון חובה, ואילו בחיוב הסומא כותב רבנו "מברך" – לשון רשות. ובטעם הדבר נראה לומר, לפי דברינו, כי בכל זאת עיקר הגורם להתחייב לברך הוא הראייה עצמה ולא הידיעה שהמלך עובר ולכן אין לסומא את אותו החיוב כפי שיש על הרואה, אך כמובן שכאשר הסומא מברך – הוא מקיים ומזכיר את אותו השבח כפי שעושה הרואה. והנה, לפי דברינו שברכת החמה היא ברכת השבח כמו ברכת הברק, יוצא, שהסומא מברך ברכת החמה.

ברכת החמה – ברכה של שבח

לפי זה ניתן לומר שברכת החמה מתחייבים כאשר אנו יודעים ונמצאים באותם שעות בהם הייתה השמש לבדה בלי האור וברכה זו היא הזכרת השבח על בריאת השמש. כלומר, ברכת החמה אינה דומה לברכת ראיית המלך של הפקח, משום שגם כאשר רואים את השמש ביום תחילת הסיבוב – לא רואים דבר חדש ומיוחד שלא ראינו אותו בימים אחרים שיעורר ויזכיר לנו את שבחו של מקום, אלא היא כברכת הראייה של הסומא: מחד הידיעה שעכשיו בשעה זו הייתה השמש לבדה בלי האור היא המחייבת אותנו לברך – כשם שהסומא מברך כאשר הוא יודע שהמלך עובר. ומאידך, ידיעה זו היא אינה הדבר המעורר את השבח אלא רק אמצעי הגורם להתחייב בברכה המזכירה את שבחו של מקום והברכה עצמה היא הזכרת השבח וכשאומרים 'ברוך.. עושה מעשה בראשית' נזכרים בשבחו של מקום שברא את העולם וברא את גוף כדור השמש.

ובמילים אחרות: חיוב ברכת החמה נתקנה לכל אדם באותו האופן בו הסומא מברך שאר ברכות הראייה – ראיית השמש כאמצעי שעל ידו חייבים לברך וברכה זו היא המזכירה את שבחו של מקום.

(ומובן הדבר שסומא בברכת החמה אינו שווה לכל אדם וחיובו פחות מכולם משום שהוא אינו רואה את השמש – האמצעי המחייב את הברכה, ולכן כשמגיע זמן ברכת החמה – "מברך").

לפי זה יוצא שחיוב ברכת החמה נעשה בשני חלקים: חלק ראשון הוא הידיעה על תחילת מחזור השמש, והעמידה בשעות אלו בהם הייתה השמש לבדה בלי האור. חלק שני הוא ההסתכלות וההבטה בשמש שעל ידי כן אנו מראים שהברכה אכן נאמרת על השמש. הסומא מברך ברכת החמה למרות שחסר לו בשני החלקים כי הוא אינו רואה את השמש – האמצעי להתחייב בברכה וכן אינו יכול להביט אל השמש כדי להראות שכוונתו עליה, מכל מקום מספיקה דעתו שיודע שעכשיו הוא

זמן ברכת החמה³⁹.

פרק שנים עשר מלך בשדה ומלך בהיכלו

ועדיין יש לעיין: כותבים הפוסקים שכדי לברך ברכת החמה צריך לראות את השמש באופן ברור ולכן ביום המעונן לא מברכים ברכת החמה, ובפשטות, מטעם זה לא מצאנו בכתבים של רבותינו נשיאנו את עניין ברכת החמה, משום שברוסיה בזמן זה של תחילת תקופת ניסן השמיים מעוננים ולא רואים את השמש עצמה ואין מברכים ברכת החמה⁴⁰.

ולכאורה, לפי דברינו - שהסומא מברך ברכת החמה משום שידיעה זו שעכשיו נמצאים בזמן של בריאת השמש לבדה היא אמצעי מספיק כדי להתחייב בברכת החמה - יש לעיין מדוע לא נברך ברכת החמה גם כאשר היום מעונן ומדוע לא נאמר שהשמש מאירה וזורחת מעל העננים ואפשר לברך מתוך ידיעה שעכשיו הוא זמן ברכת החמה למרות שלא רואים אותה - כשם שהסומא מברך ברכת 'שנתן מכבודו' בשעה שהמלך עובר וכן מברך ברכת החמה בשעה שאחרים רואים את השמש על אף שהוא אינו רואה?

ובאמת שאלה זו קשה על דין הסומא עצמו אשר כשם שהוא מברך למרות שאינו רואה את המלך, כך הוא יכול לברך גם כאשר המלך בהיכל מלכותו ואינו רואה, ומה ההבדל?

'מלך עובר'

והביאור בזה, ובפשטות: רבנו כותב ש"אפילו סומא שיודע שהמלך עובר מברך", ומשמע שהברכה נאמרת - גם על ידי אלו שיכולים לראות - רק כאשר המלך עובר אך כשאינו עובר אין מברכים. וכן בברכת הברק מביא רבנו (בסוף סדר ברכות הנהנין) שצריכים לברך ברכה זו בתוך כדי דיבור של ראיית הברק "ואחר כדי דיבור אין לברך על העבר ויש חולקים בזה וספק ברכות להקל", היינו שהברכה צריכה להיאמר בשעה שרואים ואז מברכים על מה שרואים. וטעם הדבר הוא משום שהחיוב של הפקח שרואה להודות ולשבח לה' מתחיל רק כאשר רואים את אותם הדברים המיוחדים

39. וכמובן שכל זה הוא רק בברכות של ראייה בלא הנאה, אך ברכות השבח התלויות גם בהנאה - שם צריך הסומא גם להנות כדי שיוכל לברך וכפי שכותב רבנו בסוף סימן סט והובאו הדברים לעיל.

40. וכן הסביר הרבי בשיחת שבת פרשת בחוקתי תשמא לגבי ברכת החמה אצל כ"ק אדמו"ר הרי"צ בשנת תרפ"ה.

המזכירים לנו את שבחו של הקב"ה. יוצא מכך, שכאשר לא רואים את המלך, גם אם יודעים שהוא קיים בהיכלו - אין ידיעה זו נחשבת זכירה מספקת כדי להתחייב בברכת השבח על כך (ועל ברכת הברק שאינה נאמרת לאחר כדי דיבור כי היא ברכה על העבר). ועל דרך זה צריך לומר גם בסומא, שאמנם ראיית המלך אצלו אינה מעוררת את השבח עצמו אלא היא רק אמצעי לכך שהוא יתחייב בברכה, מכל מקום האמצעי הוא כאשר "המלך עובר" והוא עומד לפני המלך והסובבים אותו רואים את המלך ומתעוררים בשבחו של מקום ומתחייבים בברכה על כך, אז גם הסומא מברך ומזכיר ומעורר את שבחו של מקום בברכה.

אך ברור הדבר שכאשר המלך בהיכל מלכותו ואף אחד אינו רואה אותו - אין מברכים על כך כי הזיכרון והידיעה של הפקחים על מציאותו של המלך אינה מעוררת ומזכירה את שבחו של מקום ברמה כזאת שצריך לברך על כך. וכן הידיעה של הסומא אינה נחשבת כאמצעי מספיק טוב כדי לברך ולהזכיר שבחו של מקום בברכה.

לפי זה אפשר לומר גם בעניין ברכת החמה שכאשר רואים את השמש והיא בדוגמת 'מלך בשדה' - "המלך עובר", אז מתחייבים בברכה, אבל ביום המעונן שאין רואים את השמש, הדבר דומה למלך בהיכלו שאין רואים אותו ואין מברכים.

שמש ואור - חיוב ורשות

(ובאופן אחר אפשר לומר שההבטה אינה בגלל הקשר בין הברכה לדבר שעליו מברכים אלא היא יוצרת את החובה לברך מה שאין כן אם רואה רק את אור השמש אז הוא אינו מתחייב בברכה אלא רק יכול לברך. כלומר, לדברינו שהברכה היא על גוף השמש ולא על האור אם כן ברכת החמה מתחייבים בה רק כאשר רואים את גוף כדור השמש ולכן אפילו ביום בהיר כשיוצא החוצה ורואה אור - אין זה נחשב שרואה את השמש עצמה אלא אור זה רק מעיד שהשמש נמצאת ואם כן אנו יודעים ונזכרים בשבחו של מקום שברא את גוף השמש בדרך עקיפה, ולכן אינו חייב לברך בראיה זו אלא רק יכול לברך - על דרך סומא שיכול לברך כאשר הוא יודע שהמלך עובר אך אינו חייב לברך שהרי אינו רואה את המלך. אך כאשר מסתכלים ורואים את השמש עצמה - אז מתחייבים בברכה חיוב גמור משום שאז רואים את אותו הדבר המזכיר לנו את שבחו של מקום שברא את גוף כדור השמש, וכמו הרואה את המלך עובר או הרואה את הברק בתוך כדי דיבור לראיה שחייב לברך על כך. וזהו סיבה נוספת להבטה על השמש בתחילת הברכה.

ואם כן יוצא שישנם שלוש דרגות בראיית השמש: א. כאשר מביט על השמש עצמה - הוא מתחייב בברכה. ב. כאשר רואים את אור השמש ויודעים מכך שהשמש נמצאת - יכול לברך בדוגמת הסומא שיכול לברך כשיודע שהמלך עובר. ג. כאשר

השמים מכוסים עננים הרי זה בדוגמת מלך בהיכלו שאין מברכים על כך. אך יש לעיין בביאור זה משום שישנו הבדל בין ראיית המלך לראיית השמש בכך שראיית המלך עצמו היא הגורמת להתחייב בברכה משום שהיא המזכירה לנו את שבחו של ה' שנתן מכבודו לבשר ודם, ומשום כך יש הבדל בין הרואה את המלך שחייב בברכה לבין הסומא שרק יודע שהמלך עובר לפניו שיכול לברך. מה שאין כן ראיית השמש עצמה היא אינה גורמת את ברכת החמה משום שלא רואים בשמש כל שינוי, וכל עניין השבח בראיית השמש הוא בא כתוצאה מההבנה והידיעה שבשעה זו בבריאת העולם היה שמש בלי אור, ואם כן יש מקום לומר שאין הבדל בין ראיית אור השמש לבין ראיית השמש עצמה ואין סברא שהרואה את השמש יהיה חייב בברכת החמה יותר מהרואה את האור בלב שהרי שניהם אינם מראים את הדבר שעליו בא השבח אלא רק מזכירים לנו את הידיעה שבשעה זו השמש היא לבד בלי אור. ויש לעיין).

פרק שלושה עשר

ברכת שהחיינו

כותב הרבי⁴¹ שבשעת ברכת שהחיינו בברכת החמה יש ללבוש בגד חדש או להניח פרי חדש ולכוון (גם) עליהם. ויש לעיין מדוע צריכים פרי או בגד ואי אפשר לברך שהחיינו על ברכת החמה עצמה.

ונראה לומר טעם בדבר משום שישנם ברכות שבח שהם גם ברכות הנאה וכמו ברכת יוצר אור בתפילה שכותב רבנו שהיא ברכת הנאה, אך בדין של ברכת ראיית המלך שהובא לעיל כותב רבנו "והוא הדין בכל שאר ברכות הראיה (שיתבאר בפרק זה) שאינה של הנאה אלא שעל ידי כן נזכרים בשבחו של מקום ברוך הוא", ומשמע מכך שברכות שבח אלו הם שונות מברכת יוצר אור והם אינם ברכות הנאה.

והנה, כותב בעל המאור⁴² שאחד הטעמים לכך שאין מברכים שהחיינו על ספירת העומר הוא משום שברכת שהחיינו באה "בדבר שיש בו שום הנאה כגון נטילת לולב שהו בא לשמחה ותקיעת שופר לזיכרון בין ישראל לאביהם שבשמים", אך ספירת העומר "אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפשנו לחורבן בית מאוויינו". ויש להסתפק בדבריו האם כוונתו לכך שברכת שהחיינו נתקנה על רק על דברים שיש בהם הנאה וספירת העומר אין בה הנאה ולכן אין מברכים עליה שהחיינו, או שכוונתו שספירת העומר היא לא רק דבר שאין בו הנאה אלא יתירה מכך, היא דבר של עגמת

41. סדר ברכת החמה אות ו.

42. סוף מסכת פסחים.

נפש ומשום כך אין מברכים עליה שהחיינו אך שאר ברכות שאינם עגמת נפש – אפשר לברך עליהם שהחיינו. ואם נאמר כפי האופן הראשון שאין מברכים שהחיינו על דבר שאין בו הנאה יהיה מובן שברכת החמה שהיא ברכת שבח כמו ברכת הברק "ואינה של הנאה", אי אפשר לברך עליה שהחיינו ולכן צריך שיהיה בשעת ברכת החמה בגד או פרי חדש⁴³.

פרק ארבעה עשר

כיצד מברכים

והנה, לפי הנראה, במעמד ברכת החמה בשנת תשמא ברכו כל הקהל יחד את ברכת החמה וברכת שהחיינו, כפי שעושים בברכת שהחיינו בליל יום כיפור שהחזון מתחיל לברך וכולם מצטרפים ומברכים יחד איתו.

ויש להעיר בטעם הדבר. באופן אמירת ברכות בציבור, מצאנו כמה אופנים: הראשון הוא שהחזון מברך ומוציא את השומעים ידי חובת ברכה וכמו בתקיעת שופר. האופן השני הוא שהחזון מברך בקול ולאחר מכן כל הקהל חוזר ומברך לעצמו וכמו בברכת הלל. אופן נוסף הוא ברכת שהחיינו בליל יום כיפור שאז כל הקהל מתחיל ומברך את הברכה יחד עם החזון (ומסיים אותה לפני החזון כדי שיוכל לענות אמן על ברכת החזון).

וטעם ההבדל באופן הברכות הוא, שמצד אחד ישנה עדיפות שאחד יברך לכולם משום 'ברוב עם הדרת מלך', ולאידך ישנה מעלה בכך שכל אחד מברך בעצמו. ומכריע רבנו⁴⁴ ש"בברכות המצוות כשכולם מקיימים המצווה ביחד כגון שמיעת קול שופר..מצווה שאחד מברך לכולם", מה שאין כן אם מקיימים כל אחד את המצווה בעצמו – אז יכול כל אחד לברך לעצמו, וכפי שעושים במצוות הלל (בימים בהם גומרים את ההלל), שכל אחד מקיים את המצווה וקורא את הלל לעצמו ומשום כך גם כל אחד גם מברך לעצמו על המצווה.

והנה, כותב רבנו⁴⁵ ש"ברכת קריאת שמע וכל ברכת השחר שהן ברכות שבח והודאה ונתקנו לאמרם בפיו או שישמע אותן ברוב עם שהיא הדרת מלך כשט' שומעין

43. עיין בשיחת ברכת החמה תשי"ג שדן הרבי בטעמים לאמירת או אי אמירת שהחיינו בברכת החמה.

44. סימן ריג ס"ו

45. סימן נט ס"ד

מאחד ועונין אחריו אמן", ומשמע מלשונו של רבנו שבברכות השבח הדבר שקול האם לברך ביחיד או לברך בציבור ויכול לעשות כך או כך. ובטעם הדבר נראה לומר שבברכות אלו הברכה נאמרת על ראייה והיא כל המעשה (בשונה מברכת המצוות שיש גם מעשה המצווה לאחר הברכה), ויש לדון האם צריכים שאחד יברך לכולם מדין 'ברוב עם' שהרי נוסח הברכה הוא שווה אצל כולם, או שנאמר שכל אחד מברך לעצמו משום שהברכה היא על הזכרת השבח וזיכרון השבח הוא אצל כל אחד בשונה, ואם כן כשם שכל אחד מקיים את השבח – שעליו מברכים – בשונה, כך כל אחד גם צריך לברך על כך בנפרד.

ואולי אפשר לומר שמטעם זה מברכים ברכת החמה כולם יחד ואז יוצא שמחד כל אחד מברך לעצמו ומאידך זה נחשב כברכה של כולם יחד 'ברוב עם הדרת מלך'. ויסוד הדברים הוא כפי המנהג בקריאת מגילה שמחד שומעים מגילה בציבור משום 'ברוב עם' ומאידך כל מי שיש לו מגילה כשרה קורא לעצמו בלחש מתוך המגילה ועדיין נחשב שמקיים מצוות מגילה בציבור ו'ברוב עם'. ונראה לומר שכן הוא גם כן בעניין ברכת שהחיינו (הן בברכת החמה והן בליל יום כיפור), שברכה זו היא על דרך ברכות שבח שהיא כל מעשה המצווה ויש להסתפק בה כנ"ל ולכן מברכים אותה כולם יחד.

פרק חמשה עשר **ברכת החמה לנשים**

לשלמות הדברים יש להעיר שדנים האחרונים האם נשים חייבות בברכת החמה ודעת הרבי היא שנשים חייבות בכך כמו האנשים. ולפי דברינו שברכת החמה היא ברכת השבח מובן הדבר שנשים החייבות בברכת השבח (וכפי שכותב רבנו⁴⁶ "וגם הנשים מברכות כן על ראיית חברותיהן כששמחות בראיתן") – חייבות גם בברכת החמה.

